

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
ויקהל
אדר הראשון ה'תשפ"ב ב'של"ג
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בירור דברי גאון עוזנו מהרי"ץ זיע"א (הובא בהלכות מגילה, בפסקי מהרי"ץ החדש עם פירוש בארות שלמה) שכתב בזה"ל, יקח בידו מגילה הדורה ומתוקנת וכו' מהונו ומכספו וכו', מהו כפל הלשונות 'הדורה ומתוקנת', 'מהונו ומכספו', ומה מקור דבריו.

כאשר יש לאדם שתי מגילות, האחת הדורה וחדשה וכו', והשנייה עתיקה מלפני מאות שנים ובלויה מרוב שימוש, באיזו מהן עדיף לקרוא, והאם ישנה עדיפות לאחת מהן שיקרא בה ביום ובשנייה בלילה.

המשך בעניין זמן חנטת הלימונים וקדושתם בקדושת שביעית, תשובה לשואל כי א"כ הלימונים יהיו פטורים מתרו"מ, ותשובה לשואל מדוע לחשוש למיעוט המצוי.

המשך בירור העניין שלא ללמוד מרב שאינו הגון, והאם ישנו הבדל בין פיו לבין ספריו, התייחסות לשאלה לגבי מי שהתקלקל האם הדבר מראה מה היה מקודם, וכן לשאלה בבירור דעת רבינו חננאל שהשמיט בפירושו על הגמרא את מה שהיה אח"כ במתיבתא דרקינא כאשר הקב"ה כן הזכיר מימרא משם רבי מאיר.

דיוקים ודקדוקים חשובים בדברי הרמב"ם בפרק ד' מהלכות תלמוד תורה, בעניין דלעיל.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 634

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש ע"י ידידנו היקר

רבי נתנאל ב"ר עופר למשפחת עוזי הי"ו, מהעיר אופקים ת"ו,
להצלחתו ולהצלחת נ"ב גילי יהודית ב"ר אליהו שתחי', והילדים
שיחיו. ובפרט לרפואת בתו מיכל שתחי', הזקוקה לרפוא"ש במהרה.
בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ב"ה ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, ומכל צרה ונזק יצילהו,
וישלח לבתו החולה רפואה שלימה ובריאות איתנה במהרה, וימלא
כל משאלות ליבו וליבם וליבכם לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י ידידנו היקר רבי נתנאל ב"ר עופר למשפחת עוזי הי"ו, מהעיר אופקים ת"ו, להצלחתו ולהצלחת נר"ב גילי יהודית ב"ר אליהו שתחי', והילדים שיחיו. ובפרט לרפואת בתו מיכל שתחי', הזקוקה לרפוש במהרה.

בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ב"ה ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, ומכל צרה ונוק יצילהו, וישלח לבתו החולה רפואה שלימה ובריאות איתנה במהרה, תשועת/ישועת י"י כהרף עין (ג"פ), וימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבכם לטובה ולברכה, אכ"ר. ויקיים עליה מקרא שכתוב, כ"י א'ני י"י ר'זפאך.

בירור דברי גאון עוזנו מהרי"ץ זיע"א (הובא בהלכות מגילה, בפסקי מהרי"ץ החדש עם פירוש בארות שלמה) שכתב בזה"ל, יקח בידו מגילה הדורה ומתוקנת וכו' מהונו ומכספו וכו', מהו כפל הלשונות 'הדורה ומתוקנת', 'מהונו ומכספו', ומה מקור דבריו.

בספר פסקי מהרי"ץ החדש, על חנוכה ופורים, בהלכות מגילה [סעיף י"א, דף צ"ז] מובא לשון מהרי"ץ זיע"א [בעץ חיים], יקח בידו מגילה הדורה ומתוקנת, ואל יסמוך על מגילת חבירו, דמצוה עליו לקנות לו מהונו ומכספו מגילה כשרה, כדכתבו הפוסקים ז"ל.

מצד הדין, האדם יוצא ידי חובה בשמיעה, אם הוא שומע ומקשיב מש"צ הקורא מתוך מגילה כשרה. אבל מהרי"ץ מדגיש, כי עדיף שיהיה לו בידו מגילה כשרה, דהיינו אל תסתמך על מה שיש לש"צ. כתוב, 'מגילת חבירו'. אולי אפשר היה גם להבין, שאם ישנו לידי משהו שיש לו מגילה כשרה, אסתכל איתו. קמ"ל שלא, ראוי שיהיה לך באופן פרטי.

אבל עכ"פ מהרי"ץ מדגיש, מגילה 'הדורה ומתוקנת'. הוא התחיל כאן, עם ההידור. ואח"כ מהרי"ץ כותב, מצוה עליו לקנות לו 'מהונו ומכספו' מגילה כשרה. לכאורה, ישנו כאן פעמיים כפל לשון. מגילה 'הדורה ומתוקנת', לקנות לו 'מהונו ומכספו'.

בפירוש בארות שלמה שם, כתב בני הרה"ג שלמה שליט"א בזה"ל, ועדיין צריך חיפוש בפוסקים שרמזו רבהמ"ח, להבין מהם כס"ף נבחר לשון צדי"ק דנקט שפת יתר 'מהונו

ומכספו", עד כאן כתבתי אחר שנשאלתי מאאמו"ר שליט"א בפורים ה'תשע"א על כפל הלשון הגדר"ה וגדרות"ים. ויהי מקץ שנתיים, מצאתי מתק שפתים, צרוף בעליל ומזוקק שבעתיים, כאשר מוצא הדברים מספר חמדת ימים [בסוף דף ע"ד]. הוא מצא את המקור.

בכל אופן, גם מהמקור – בעז"ה עוד מעט נראה זאת בפנים – לא מבואר מהי בדיוק הכפילות. לכן בהמשך הוא מביא, את מה שדיברנו בזמנו בשיעור [מוצש"ק ויקהל ופקודי התשע"ו], בזה"ל, אי נמי הונו לעשיר שיקנה מגילה 'הדורה', וכספו לעני שדי לו במגילה 'מתוקנת', כלומר כשרה.

דהיינו, מהרי"ץ מדגיש כי ישנה עדיפות למגילה מהודרת. כפי שבכל המצוות אמרינן, [שמות ט"ו, ב'] זֶה אֱלֹהֵינוּ וְאַנְהוּ, הגמרא [שבת דף קל"ג ע"ב] דורשת, התנאה לפניו במצות. עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה. וכתוב בו לשמו, בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן וכו'. למרות שאפשר לצאת יד"ח בכשר, אולם כיון שזה עולה יותר יקר, הגמ' אומרת במסכת ב"ק [דף ט' ע"א ע"ב], עד שליש במצוות, שיקנה משהו יותר מהודר. ההידור, עולה יותר כסף.

לכן לשון מהרי"ץ מקבילה, 'מהונו ומכספו'. הונו, זהו לשון ריבוי כסף. 'הדורה', זה ריבוי נוי. א"כ 'הונו' ו'הדורה', הם מקבילים. וכן 'מתוקנת' ו'כספו', זה מקביל האחד אל השני. מתוקנת, פירושו כשרה, כתובה כדת וכדין, מגילה פשוטה. אבל ישנו עניין להדר, שיהיה מכובד יותר, סופר מומחה, כתיבה נאה, גויל או קלף חשוב, וכן התיק מבחוץ. מה שאפשר לכבד את המצוה, יש בכך עניין.

*

לגבי העניין שהמלים הללו הן מקבילות, הנה בדר"כ בספרי הפשטנים, כגון הרד"ק ומצודת דוד, הם מסבירים תמיד – כאשר יש בספרי הנביאים עניינים החוזרים על עצמם, שזהו 'כפל' העניין במלות שונות. אפשר לקרוא כפל. למלבי"ם ישנה דרך מיוחדת, הוא כותב על כך

ויש לכל איש הירא, להדר אותה וליפותה, כמו שמהדר עצמו בכל מצוה, כמו שאמרו התנאים לפניו במצוות. כן בִּיתֵר שאת וביתר עָז, יהדר עצמו בה להנאותה ולהדרה, כי מקום רמיזתה למעלה הד"ר הוא, אשר אליו תיקון שם מגילה, לשון גְּלוּי הַדֶּר הצדיק העליון. הוא מסביר את העניין, עפ"י הסוד.

ואף בדברים שלפי ההלכה כשירה, כגון אם השמיט בה הסופר באמצעה תיבות. הרי ההלכה היא, שאם חסר מלים במגילה, והקורא השלים זאת בע"פ, יוצאים יד"ח. אבל לכתחילה, אל תעשה זאת. וכן חסירות ויתירות, וכן לענין התגין שאינה נפסלת בכך. יתירה מכך, ישנם כאלה האומרים שבכלל לא צריך תגין במגילה, כי רק בספר תורה צריך לעשות תגין. ואפילו בס"ת ותפילין ומזוזות, קי"ל כרמב"ם שאין התגין לעיכובא, דלא כר"ת. בכל זאת, הוא יהיה זריז ונשכר ויתנאה לפניו יתברך במצוה, לתקן לו מגילה תמה ונקיה מכל שגיאה וחסירות ויתירות.

הנה הוא מזכיר כאן את עניין חסרות ויתירות. ויש להדגיש את השינויים החשובים שיש לפי המסורת שלנו התימנים, כולל את עניין תיבת 'ארדי' [חסר יו"ד]. משהו אמר לי, שבזמן האחרון נתפרסם באחד מכתבי העתים [בגליון שבת קודש, פרשת תצוה התשפ"ב. וצילום מכך מופיע בסוף החוברת בעמ' 23] כת"י אשכנזי ישן של מגילת אסתר, וגם שם כתוב 'ארדי' חסר. זה מתאים כפי שדיברנו רבות בזמנו [מוצש"ק משפטים ומוצש"ק כי תשא, שנת התשע"ג], והוכחנו שיש לכך מקורות. העניין הזה, חלש מאד. הרבה מגילות, כותבים 'ארידי' מלא, גם בארץ תימן. כי הדבר מבלבל, כמו ארידתא, אריסי. כבר בספרי הקדמונים רואים, כי בן אשר תיקן זאת, היה כתוב לפניו ארידי מלא, והוא מחק את זה. וישנה מִסְרָה של־קדמונים, שזה חסר, כמובא במנחת שי.

ואדוני אבי ומורי ז"ל ציוה לסופר לעשות לו מגילה שיהיו עורותיה עבודים לשמה, אף כי לשורת ההלכה אין עורותיה צריכים עיבוד לשמה. ומי שידו משגת לעשות אותה מכסף

באריכות בהקדמתו לספר ישעיה, שאין שום כפילות, כי זה לא בסתם שהנביא חוזר על דברים, בביטויים שונים. כל ביטוי, הוא במקומו. לא לחנם. לא רק בשביל חיזוק בעלמא. אם העניין כפול, זה מפני שבלשון הראשון היה צריך לכתוב דוקא כך, ובלשון השני היה צריך לכתוב דוקא כך. ישנו עניין מיוחד בכל כפילות. והמלבי"ם משתדל בכל מקום ובכל עניין, להסביר את עומק הכפילות. וישנם מקומות, שהדבר מקביל האחד אל השני, שהוא מסביר מה הקשר בין הרישא לבין הסיפא, או בין פסוק לפסוק, כי זה מקביל לזה וזה מקביל לזה, והוא נותן דוגמאות. וכן לאורך כל פירושיו, אפילו עד תרי עשר, הוא ממשיך להראות זאת. אולי אפילו גם בספרי הכתובים. בעזרת ה' נראה כשנגיע לשם [במסגרת השילוש שלאחר התפילה].

רק משום מה ישנה שם טעות, בספר המלבי"ם, במקום לכתוב 'מקבילות', 'מקבילים', הוא כותב 'מגבילות', 'מגבילים', בגימ"ל. הדבר קצת מבלבל את הקורא, כי הרי בודאי ישנו הבדל בין 'מגביל' לבין 'מקביל'. כי מקביל, זה אחד מול השני, ומגביל זה מלשון גבול. אינני יודע, למה אף אחד לא העיר על כך. נראה שזהו שיבוש שהיה במקור. הוא התכוין בקו"ף, אבל משום מה כתב בגימ"ל. אבל בודאי זהו המובן, שזה אחד המקביל אל השני, מלשון [שמות כ"ו, ה'] מִקְבִּילַת הַלֵּלָאֵת אֲשֶׁה אֶל אֲחֶתָּה.

איך שיהיה, גם בנ"ד, בלשון מהרי"ץ זיע"א, המלים 'הדורה ומתוקנת', מקבילות למלים 'מהונו ומכספו'.

לשון ספר חמדת ימים [פרק שלישי, עניין פורים], הוא לא בדיוק כמו שהעלה מהרי"ץ.

החמדת ימים כותב עניין זה באריכות רבה בזה"ל, ואחר כך יקח המגילה בידו מתוקנת ומהודרת. הנה הוא לא כתב, לפי הסדר של מהרי"ץ. הוא כתב בהתחלה 'מתוקנת', התחיל עם הפשוטה. 'מתוקנת' – כתובה כדת וכדין. ואח"כ 'ומהודרת'.

וזהב, יעשה אותה, כי אין ההוצאה בה כל כך. וכל המהדר אותה יותר, הרי זה משובח ומהולל מאד.

וְיִאֲזָתָה לְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵלִי, לִהְיוֹת לוֹ מְגִילָה לְעֵצְמוֹ, וְאֵל יִסְמוֹךְ עַל מְגִילַת חֲבִירוֹ לְצִאת בְּשִׁמְיעָתוֹ, דְּמִצְוֶה בּוֹ יוֹתֵר מִבְּשִׁלּוּחוֹ, כִּי עַל יָדֵי כֵן הוּא פּוֹעֵל בְּעֵצְמוֹ הָאֲרֶה יוֹתֵר מְעוֹלָה. וְאִינוֹ דוֹמָה כְּמוֹ הָהָאֲרֶה הַנִּמְשַׁכֶּת לְאָדָם מִן הַזּוֹלָת שֶׁהוּא נִשְׁפָּע מִמֶּנּוּ, כַּדְמִיּוֹן הַנִּקְבָּה הַנִּשְׁפָּעֶת מִן הַזֶּכֶר וְהִיא טְפִילָה אֵלָיו.

וּלְכֵן יִקְנֶה מִהוֹנוֹ וּמִכֶּסֶּפוֹ – כֵּאֵן בְּדִיוֹק הַמְּלִים כְּמוֹ שֶׁל מִהְרִי"ץ. מִסְתַּבֵּר שְׁזֵהוּ הַמִּקּוֹר. מִכֵּאֵן לִקַּח מִהְרִי"ץ כְּדָרְכוֹ, אֲפִילוֹ שֶׁלֹּא מִצִּיּוֹ בַּהֲדִיא. אֲמֵנָם מִהְרִי"ץ כְּתָב, 'כְּדַכְתָּבוּ הַפּוֹסְקִים', אֲבָל לַעֲתָ עֲתָה עֲדִיין לֹא מִצָּאֵתִי בַּסְּפָרִי שֶׁאֵר הַפּוֹסְקִים אֶת הָעֲנִיין הַזֶּה. אוֹלָם בַּסְּפָר חֲמֵדַת יָמִים, בּוֹדָאִי שְׁזֵה כְּתוּב. כֵּאֵן הוּא מִקְדִּים, 'מִהוֹנוֹ וּמִכֶּסֶּפוֹ'. לְכֹאֲוֶרָה בַּלְשׁוֹן מִהְרִי"ץ הַדְּבָר יוֹתֵר מְדוּיָק, כִּי גַם בִּיהֲדוּרָה וּמִתּוֹקְנָתָּ הַקְּדִים אֶת הַהֲדוּרָה, בְּכַדִּי שְׁזֵה יִקְבִּיל. מְגִילָה לְעֵצְמוֹ יִפֶּה וּמִתּוֹקְנָתָּ כֹּאֲשֶׁר תִּשְׁיֵג יָדוֹ, וְלֹא יַחֲוֹשׁ עַל הַהוּצָאָה, כֹּאֲשֶׁר לֹא חָשׁ בַּהוּצָאָתָּ מֵאֲכָלוֹ וּמִשְׁתּוֹ לְסַעוּדַת הַפּוֹרִים וְכו'. כִּפִּי שֶׁהָאָדָם לֹא מִתְקַמֶּצֵן עַל סַעוּדַת פּוֹרִים, כֵּךְ גַּם לְגַבִּי הַמְּגִילָה שִׁיתֵן בִּיד רַחֲבָה. הַחֲמִ"י מֵאֲרִיךְ אַחֲ"כ בַּתּוֹכַחַת מוֹסֵר, לַחֲזֹק אֶת הַדְּבָרִים, כְּדָרְכוֹ בְּקוֹדֶשׁ.

*

לְגַבִּי הָעֲנִיין שֶׁל 'מִהוֹנוֹ וּמִכֶּסֶּפוֹ', בַּסְּפָרִים הַקְּדוּשִׁים מִזֵּהִירִים שֶׁהָאָדָם יִשְׁתַּדֵּל לְקִיֵּם אֶת הַמִּצְוָה בַּכֶּסֶּף, וְלֹא בַּמֶּתְנָה. הַמִּקּוֹר לְכֵךְ בַּסְּפָר הַזֶּה הַקְּדוּשׁ. [עִי' לֵב דּוֹד לְהַחֲדִיד"א פִּי"ד אוֹת ק', חִי אָדָם כָּלֵל סִ"ח סַעִיף ט"ז, וְכִפּ הַחַיִּים הֵל' פֶּסַח ס"י תַּנְ"ד ס"ק ט"ל מ', וּמ"ש בַּסֵּד בְּשִׁיעוֹר מוֹצֵשׁ"ק כִּי תִצֵּא הַתִּשְׁעָ"ב בִּשְׁכ"ג].

רַק חוֹשְׁבֵנִי, לְהוֹסִיף בַּסֵּד דְּבַר חִידוּשׁ. לַפְעָמִים יִשְׁנֹו מִצֵּב, שֶׁהָאָדָם מִקְבֵּל מִתְנָה, אֲבָל לְאִמִּיתוֹ שֶׁל דְּבַר זֶה לֹא 'סִתֵּם' מִתְנָה, אֲלֵא זֶה בַּבְּחִינַת 'שׁוֹה כֶּסֶף כֶּסֶף'. דִּהִינֹו, נוֹתֵנִים לוֹ מִתְנָה, כְּגוֹן שְׁצָרִיכִים אוֹתוֹ, רוֹצִים לְהַמְשִׁיךְ אִתּוֹ בְּקֶשֶׁר וְכו' וְנוֹתֵנִים לוֹ מִתְנָה, הֵם מְקוּיִם שֶׁתִּהְיֶה לָהֶם

עֲזָרָה מִמֶּנּוּ בַּהֲמִשָּׁךְ, יֵשׁ לָהֶם עֲנִיין בּוֹה. עַל כֵּן, זֶה לֹא נִקְרָא שֶׁהוּא קִיבֵּלַת מִתְנַת חֲנָם, כִּי יֵשׁ לְכֵךְ עֶרֶךְ.

*

נְכַדִּי הַבְּחוֹר שְׁמוֹאֵל הִי"ו (בֶּן הַרְה"ג מֹשֶׁה שְׁלִיט"א) שָׂאֵל, אִם הַפִּירוּשׁ כִּפִּי שְׁאֲמַרְנוּ, שִׁהְדוּרָה הִינֵנו שְׁצָרִיךְ לְהַשְׁתַּדֵּל שֶׁתִּהְיֶה מִהֲדוּרָתָּ, וְלִכְלֵל הַפְּחוֹת כְּשֶׁרָה וּמִתּוֹקְנָתָּ, וְכֵן 'מִהוֹנוֹ' וְכו' עַל דְּרֹךְ זֶה, לְכֹאֲוֶרָה הִיָּה צָרִיךְ לְהַתְחִיל הַהִיפֵךְ, בַּפְּשׁוּט יוֹתֵר. כִּי לְאָדָם רְגִיל, צ"ל מְגִילָה מִתּוֹקְנָתָּ, וְאִם יֵשׁ לוֹ אִפְשָׁרוּת, אוֹ אִם יִשְׁתַּדֵּל, אוֹ 'הֲדוּרָה'. וְכֵן 'מִהוֹנוֹ וּמִכֶּסֶּפוֹ', הִיָּה צָרִיךְ לְהַתְחִיל עִם הַדְּבָר הַיּוֹתֵר פְּשׁוּט.

אֲבָל צָרִיכִים לְהַגִּיד, כֵּךְ חוֹשְׁבֵנִי, כִּי בַּדְר"כ מִתְחִילִים עִם הַחִידוּשׁ. בְּכָל אוֹפֵן לַפְעָמִים זֶה כֵּךְ. לְמִשְׁלַל, הַמִּפְרָשִׁים שׁוֹאֲלִים לְגַבִּי מִסְכַּת גִּטִּין, מְדוּעַ הִיא מִתְחִילָה כֵּךְ, הַמְּבִיא גִט מִמְּדִינַת הַיָּם צָרִיךְ שִׁיאֲמַר בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם. הִרִי זֶהוּ דִּין מְדַרְבֵּנָן, מֵאַחֵר שְׁבַמְדִּינּוֹת הַיָּם לֹא בְּקִיָּאִים בִּלְשֵׁמָה, לְכֵן תִּיקְנוּ רַבֵּנָן שִׁגִּיד הַשְּׁלִיחַ 'בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם', כִּי לֹא יָדְעוּ לְהַכִּיר אֶת הָעֵדִים. לְכֹאֲוֶרָה, תִּכְתּוּב תְּחִילָה אֶת דִּינֵי הַגִּט מִן הַתּוֹרָה, אֶת הַדְּבָרִים הָעִיקָרִיִּים, הַכְּתוּבִים שֶׁם בַּפְּרָקִים הָאַחֲרוֹנִים.

עוֹנִים עַל כֵּךְ הָרֵאשׁוֹנִים, שֶׁהִתְנַאֵם מְקַדִּימִים אֶת הַחִידוּשׁ. אִיִּדִּי דַחֲבִיבָא לִיָּה, אֲקַדְמִיָּה. הוּא מְקַדֵּם אוֹתוֹ, לְמִרּוֹת שְׁזֵהוּ לֹא הָעִיקָר. הַרְמַב"ם לְמִשְׁלַל, הַסְּדֵרִים שֶׁלּוֹ בַּחֲבִירוֹ הֵם הַפּוֹכִים. הוּא מִתְחִיל עִם דְּאוֹרִיִּיתָא וְאַחֲ"כ דְּרַבֵּנָן וְכו', הוֹלֵךְ כְּסִדֵּר. אֲבָל בַּסֵּדֵר שֶׁל חֲכָמֵי הַמִּשְׁנָה, מִתְחִילִים עִם הַחִידוּשִׁים, הַדְּבָרִים הַחֲבִיבִים יוֹתֵר, מִתְחִילִים אֲפִילוֹ בְּדָבָר צָרִדִּי שְׁאִינוֹ עִיקָרִי, בְּגִלָּל הַחֲבִיבוֹת לְכֵךְ הֵם מְקַדִּימִים אֶת הָעֲנִיין.

אַ"כ אוֹלֵי גַם בְּנִד, רִצָּה מִהְרִי"ץ לְהַדְגִּישׁ אֶת עֲנִיין הַהִידוּר וְהַהוֹן, שֶׁהָאָדָם יִשְׁתַּדֵּל בְּדָבָר הַזֶּה. שְׂאֵלָה מִהֶקְהָל: אוֹלֵי מ"ש מִהְרִי"ץ זֶה בַּלְשׁוֹן מְלִיצָה? וְכִי בַּמִּהְרִי"ץ מְדִיִּיקִים כָּל מְלָה? כָּל מְלָה צָרִיכָה לִהְיוֹת מְדִיִּיקָתָּ? שְׁמַא זֶה כְּמוֹ מְלִיצָה. יִשְׁנֵן הַרְבֵּה מְלִיצוֹת כֹּאֲלָה.

תִּשׁוּבַת מֶרֶן שְׁלִיט"א: מִהְרִי"ץ כּוֹתֵב, 'הֲדוּרָה וּמִתּוֹקְנָתָּ', 'מִהוֹנוֹ וּמִכֶּסֶּפוֹ'. יֵשׁ לְכֵךְ מִשְׁמַעוֹת.

בגב החוברת). וראוי להדפיס זאת שוב לזכות את הרבים, שלא תהיה בכיה לדורות ח"ו. כמו כן לגבי ספרי תורה כאלו].

אבל נגיד אפילו שהמגילה במצב יותר טוב, אולם רואים שהיא כבר ישנה ובלויה, האם יש בכך איזו מעלה, בזה שהיא ישנה וכבר קיימו בה את המצוה פעמים רבות. ובפרט, אם היא נכתבה ע"י אדם גדול, קדוש וצדיק. מלבד מה שכבר קראו בה, קיימו בה את המצוה פעמים רבות. בבחינת מה שאמרו לגבי הפת של עירובי תבשילין להשתמש בה ללחם משנה בסעודות שבת, ובסעודה שלישית יבצע עליה וע"י שע"ה סימן צ"ז סעיף ב', כיון דאתעבידא בה חדא מצוה, לתעביד בה מצוה אחרית. ברם מצד שני, מבחינה חיצונית, אין מה להשוות בין זה לזה. האם לקדושה שלה, ישנה איזו מעלה? יש מקום לדבר הרבה על הנושא הזה. והשאלה הזאת יכולה להיות גם לגבי מנורת-חנוכה, אם יש לו מנורה מלפני כמה דורות שהדליק בה אדם גדול וצדיק. וכן למשל אם יש לאדם טלית של גברא רבא, אפילו עם כתמי יין, ודס המילה, בגלל שהיה סנדק הרבה פעמים היא נתלכלכה בכתמים. בתלמוד ירושלמי במסכת מועד קטן [פרק ג' הל"א] ונדרים [פ"ט הל"א] כתוב, לגבי חכם אחד – זקן שבא מהגליל – ששאלו אותו, מהיכן החכמה שלך? והוא ענה, מקלו של רבי מאיר היה בידו והיתה מלמדתו דעת. החכמה שלי, היא מהמקל של רבי מאיר. ישנה קדושה, בחפצים של צדיקים. מדברים על כך בהרבה ספרים.

החתם סופר אומר חידוש גדול במסכת סוכה [דף לו. ד"ה והנה], לגבי אתרוג. הרי ע"י רוב המשמוש באתרוג, במשך הזמן שמחזיקים אותו בזמן ההלל בנענועים ובהושענות וכו', אז הוא משחיר, משתנה המראה שלו. עובר כמה ימים, וכבר נשתנה מראיתו. לפי הרמ"א, האתרוג פסול. אנחנו פוסקים, שחייב 'הדר' זה רק ביום הראשון. א"כ לשיטתם, השאלה היא יותר חמורה. כותב על כך החת"ס חידוש גדול. הוא אומר, נראה לי, כי 'זהו הודו והדרו'. כיון שבאו הנימורים והקילופים הללו ע"י מצותו, זהו

הדורה היינו הידור, מלשון פרי עץ הדר, כמו פרי יפה. ומתוקנת זה כשרה. וכן 'מהונו ומכספו'. 'הון' זהו ריבוי ממון. הוא לא סתם מכפיל מלים. דרך אגב, מהרי"ץ מאד מקצר. אתה רואה, כי את מה שהחמדת ימים כתב בחמש עשרה שורות, מהרי"ץ כתב בשתי שורות. א"כ הוא לא היה צריך להכפיל, הדורה ומתוקנת, מהונו ומכספו. הרי רואים שישנו הבדל. לכל מלה ישנה משמעות אחרת. זה לא סתם מליצות, לא קישוט. אם הוא היה מביא איזה לשונות פסוקים וכדו', שרואים כי הוא מתכוין כאן למליצה. אבל בנ"ד, נראה ברור כי לכל מלה ישנה משמעות הלכתית.

כאשר יש לאדם שתי מגילות, האחת הדורה וחדשה וכו', והשנייה עתיקה מלפני מאות שנים ובלויה מרוב שימוש, באיזו מהן עדיף לקרוא, והאם ישנה עדיפות לאחת מהן שיקרא בה ביום ובשנייה בלילה.

לכאורה יש לדון בשאלה, לגבי אדם שיש לו שתי מגילות. האחת מגילה הדורה חדשה, כתב נהדר, וגם מבחינה חיצונית יש לה תיק מכובד ונאה, וכדומה. ומצד שני, יש לו מגילה ישנה עתיקה, מלפני מאות שנים, קיימו בה את המצוה בכל הדורות, כל-שכן כגון אם זה מאבות אבותיו.

גם לי ישנה מגילה עתיקה, על גויל, כתב יד של סופר מומחה ומפורסם, מתלמידי מהרי"ו זצ"ל, זהו מארי יחיא אַפְּבָּרִי זצ"ל, או י"א אַפְּבָּרִי. אצלנו כינו אותו 'אכברי', בכדי לגדל אותו. אבל היא כבר בלויה, אפילו קרועה, מרוב שימוש. אפילו היריעה הראשונה, כבר היתה חסרה, והיה צריך להשלים אותה.

אגב, נזכיר ונעזר שבגוילים של זמנינו ישנם בעיות מצד המייצרים. בפרט שעושים את השרטוט באופן שלבסוף לא ניכר החריץ, וזה נחשב שאין שרטוט, וממילא המגילה פסולה. מצוה לפרסם הדבר. וכבר הארכתני על כך בס"ד בעבר בשערי יצחק שיעור מוצש"ק בחוקותי ומוצש"ק בהעלותך ומוצש"ק שלח לך, שנת התשע"ו, ובקובץ התורני 'דברי חפץ' גליון ז' מדף ס"ט, ובמודעות "קריאת קודש" שפורסמו בבתי כנסיות וכו' (המצורפת שוב

הודו והדרו. דהיינו, זה שרואים עליו את קיום המצוה, כי נשתנה מראהו ע"י זיעת הידיים והמשמושים, יש לכך חשיבות. אדרבה, ההדר שלו הוא, שרואים שקיימו בו את המצוה.

הוא מביא לכך קצת ראייה מהגמ' בפסחים [דף ס"ה ע"ב], שבת הוא לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם. בערב פסח היו פוקקים את העזרה, ועייזו כל העזרה נתמלאה דם, מהשחיטה של קרבנות פסח, והכהנים היו הולכים עד ארכובותיהם בדם. לכאורה, 'הקריבו נא לפחתך', הרי זה לכלוך, דם. על כך הוא עונה, לא, זהו כבוד המצוה. אמנם הוא מדגיש כי זאת 'קצת ראייה'. כי יש חילוק.

זהו נושא ארוך, אי אפשר לדון בכל הפרטים הללו, וכתבתי על כך בס"ד תשובה מיוחדת, אבל ברצוני להגיד ולהוסיף לכם כעת רק נקודה אחת, שלא כתבתי שם.

לכאורה, יש לנו פתרון. במגילה אחת, יש את ההידור מצד שהיא מגילה חדשה ומכובדת. ובמגילה השנייה, יש את ההידור מצד שקיימו בה את המצוה הרבה פעמים, או מפני שנכתבה ע"י אדם גדול וצדיק. כי בעצם, זה שקראו בה הרבה מאד, הדבר מוסיף לה קדושה יותר. משא"כ החדשה, גם אם קראו בה כמה שנים, אין מה להשוות, ק"ו אם השנייה היא מהדורות הקודמים, שהיו גדולים וצדיקים, שאין מה להשוות אל הדור שלנו.

אולי יש לנו עצה. הרי קוראים את המגילה פעמיים, בלילה וביום, א"כ אפשר לקרוא באחת ביום ובשנייה בלילה. פעם בזאת, ופעם בזאת. אולי גם במנורת חנוכה ישנו רעיון כזה, להדליק ארבעה ימים במנורה הזאת, וארבעה ימים במנורה השנייה. ישנה איזו עצה, בכדי לקיים את שני ההידורים.

א"כ לכאורה יש לנו פתרון, שישתמש בשניהם. אבל עדיין נשארת השאלה, מה יותר חשוב? צריכים להחליט. נגיד ששניהם נחשבים מהודרים, אבל איזה הידור יותר חשוב? אם היתה לנו אפשרות אחת, מה היינו בוררים?

יש בנ"ד מקום לכאן ולכאן. ישנם כאלה שיאמרו, כי הנוי תלוי בחיצוניות, במה

שהאנשים רואים. כל אדם שתשאל אותו, מה יותר יפה? בודאי שיגיד לך, שהחדש וכו' יותר יפה מאשר השני. אולם ישנם כאלה שיאמרו, כי מאחר שהמגילה השנייה היא עתיקה, יש בה יותר קדושה, בפרט כשאנשים יודעים שהמגילה העתיקה הזאת היא חשובה, זה לא סתם עתיק. אם יודעים זאת, מכבדים את המגילה, וכולם באים לראות ומתפעלים ממנה, אז גם בכך ישנו כבוד למצוה. זאת שאלה, שצריכים להחליט בה.

נניח, נחליט מה שנחליט, השאלה היא, למי לתת את 'משפט הבכורה'? ליום או ללילה?

כידוע, הרבה מרבתינו הראשונים כותבים במסכת מגילה [דף ד'], כי ישנו הבדל בין קריאת המגילה בלילה, לבין הקריאה ביום. ועיקר קריאת המגילה, היא ביום. לא בלילה. כפי שנאמר [אסתר ט', כ"ח] וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, מִשְׁפָּחָהּ וּמִשְׁפָּחָהּ. מְדִינָהּ וּמְדִינָהּ, וְעִיר וְעִיר. 'הימים האלה' – נזכרים ונעשים, 'נזכרים' היינו קריאת המגילה ביום, 'ונעשים' היינו קיום המצוות שעושים ביום פורים. סעודת פורים, משלוח מנות, מתנות לאביונים. 'הימים' – ימים ולא לילות. כפי שאם אדם יעשה סעודת פורים בלילה הוא לא יוצא ידי חובה, וכן מתנות לאביונים ומשלוח מנות, לא יוצאים אז יד"ח, כי הכל חייב להיות ביום. יְמֵי מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה [שם שם, כ"ב]. כמרכן גם לגבי קריאת המגילה, 'הימים' – 'נזכרים ונעשים'. גם זה ביום.

בשו"ת עולת יצחק חלק ג' [סימן קפ"ח] יש לי בס"ד אריכות לגבי הנושא הזה, תחת הכותרת **אם יש הבדל בחיוב קריאת המגילה בין היום ללילה**. והבאתי שם את התוספות במגילה, ואת הרא"ש והר"ן והמאירי והגמ"י ומג"א וכו', שהעיקר הוא ביום. ושהנודע ביהודה [קמא אורח חיים סימן מ"א ד"ה ואין כותב במפורש, שהקריאה בלילה היא 'גדר של רבנן', וביום זה 'דברי קבלה'. הרי מרדכי היה נביא, אז מה שנכתב בנ"ך, יש לכך הגדרה יותר חשובה.

כך כתבתי שם, ובנודע ביהודה קמא אורח חיים סימן מ"א ד"ה ואין, הוסיף בזה, שנראה לו כי

כותב במפורש בזה"ל, 'נזכרים' בלילה, 'ונעשים' ביום. מכאן למקרא מגילה שתי פעמים, אחת בלילה ואחת ביום. בודאי היה זה באחד מספרי חז"ל שלפניו.

הבאתי זאת בשו"ת עולת יצחק [שם] בזה"ל, אבל דבר חדש מצאתי למה"ר נתנאל בירב ישעיה, שהוא אחד מקדמונינו נע"ג (בעל אור האפילה על התורה) שכתב על פסוק הנזכר בזה"ל, נזכרים, בלילה. ונעשים, ביום. מכאן למקרא מגילה, שהוא שתי פעמים, אחת בלילה ואחת ביום. למה בלילה. מפני שהיתה להם הלילה כיום עכ"ל.

א"כ רואים, שהיתה להם שיטה אחרת, כי קריאת המגילה ביום, רמוזה במלה 'ונעשים'. והמלה 'נזכרים', זה בלילה.

ואם תאמר, איך אפשר לקרוא לקריאת המגילה 'עשייה'? התשובה היא, אחת מן השתים. או כי בעקימת פיו הוי מעשה, או בגלל שכל המעשים – הדברים האחרים שעושים ביום, סעודת פורים ומשלוח מנות ומתנות לאביונים – קריאת המגילה נטפלת אליהם. ביום שעושים את כל המעשים, גם קוראים בכל אופן, נראה מדבריהם כי שני הקריאות נקראים 'דברי קבלה', גם בלילה וגם ביום זה דברי קבלה.

ממילא נפקא מינה, לגבי הרבה דברים. לפעמים ישנם שאלות, ואומרים הפוסקים שהדבר תלוי, כי אם זה ביום אז זה יותר חובה, ובלילה זאת דרגא פחותה. כמה וכמה פרטים.

אבל כתבתי בסוף, כי אולי גם לפי שיטתם, בכל זאת הקריאה ביום היא יותר חשובה, ישנה חשיבות לקריאה ביום יותר מאשר הקריאה בלילה, למרות שנסבור ששניהם מדברי קבלה. והראיה, שכולם הרי מודים שסעודת פורים אשר עושים אותה בלילה לא יוצאים יד"ח וכו', א"כ רואים שיש ביום יותר עניין. ממילא נפק"מ גם לגבי הנושא שלנו.

שאלה מהקהל: שמעתי שהיו נשים ששמעו את המגילה בלילה ולא ביום.

תשובת מרן שליט"א: וישנם הפוך. ששמעו ביום ולא בלילה. בדר"כ נהוג שהנשים שומעות

קריאתה בלילה, לאו מצות עשה דדברי קבלה, רק קריאת היום. דבמגילה, ימים נזכרים ונעשים כתיב, ולא לילות. ומה שאמרו כי חייב לקרותה בלילה, היינו מצוה דרבנן, אבל לא נרמז במגילת אסתר עכ"ל. דהיינו שתקנת מרדכי ובית דינו היתה לקרוא רק ביום, ובדורות שאחריהם תיקנו החכמים להוסיף קריאה גם בלילה וכו'. ומרדכי היה נביא, שכן נמנה בכלל ארבעים ושמונה נביאים וכו', וספרי הנביאים והכתובים נקראים דברי קבלה כידוע וכו'. וכן כתב בטורי אבן [מגילה דף ד. ד"ה כגון], נראה לי דהאיי קריאה דלילה, אינה אלא מדרבנן, ואינה עיקר חיוב של־דבר הקודש וכו' דמגילת אסתר נאמרה ברוח הקודש וכדאיתא התם במגילה דף ז' ע"א [וכו' יעו"ש].

מה שמובא בגמ' מגילה [דף ד' ע"א], אמר רבי יהושע בן לוי, חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום, שנאמר [תהלים כ"ב, ג'] אֱלֹהֵי אֲקָרָא יוֹמָם וְלַיְלָה וְלֹא דוּמְיָהּ לִי, זאת תקנה יותר מאוחרת, וזה בגדר מדרבנן.

יתירה מזאת. לדעתם הדבר נהיה אחר כך, מתקנת ריב"ל. עד הדורות האחרונים, אפילו בזמן המשנה, עדיין לא קראו בלילה, אלא רק ביום. כך כתב בשו"ת בניין שלמה [סימן נ"ח] דקריאת הלילה לא נתקנה אלא אחר זמן המשנה, בדורו של רבי יהושע בן לוי וכו'. זהו מה שידוע פחות או יותר בספרים.

*

אבל לאחר מכן, כתבתי שם [באות ב'] בס"ד חידוש גדול, כי חכמי תימן נע"ג אינם סוברים כך. עכ"פ רבים מהם. כגון מי שיראה בתכלאל עץ חיים למהרי"ץ, הוא מביא לשון של קדמונינו נע"ג, 'מצות קריאת המגילה הוא בלילה וביום, שנאמר נזכרים ונעשים'. כך מהרי"ץ כתב. סתם ולא פירש. אלו אינן המלים של מהרי"ץ, הוא העתיק זאת מהקדמונים, לפי מה שהיה מונח לפניו. בספרי התפארת ליל כת"י.

אבל באחד מן המקורות לכך, שהוא בפירוש רבינו נתנאל בן ישעיה, מחבר פירוש אור האפילה על התורה, הדברים מוסברים. הוא

את קריאת המגילה ביום בבית. כתבתי על כך בהמשך, בשו"ת עולת יצחק שם. אבל, הדבר אינו לפרסום. אנחנו משתדלים שלא לפרסם זאת, בכדי שלא יבואו אנשים לידי זלזול בעניין. הלוואי שישמעו הנשים פעמיים, כי אם בפעם אחת לא יצאו יד"ח, מאיזו סיבה, שיצאו בפעם השנייה. לפעמים יש כל מיני שאלות, לכן אנחנו לא עושים מכך פרסומי ניסא, כדי שלא להוריד את הרגשת החיוב.

זהו כפי שאמרתי לאברך אחד, אשר שאל אותי, לאחר חתונתו, כמה תפילות האשה חייבת להתפלל ביום? עד היום היא התפללה שלוש תפילות, או שתים. אמרתי לו, תשמע, אל תוריד לה את היראת שמים.

הוא אמר לי, אבל האמהות שלנו לא התפללו. אמרתי לו, האמהות שלנו היו צדיקות, הן היו מתפללות כל היום, בלי סידור. בכל הזדמנות, היו ממלמלות דברי שבח להבורא יתברך, וכדומה. שמע ישראל וגו'. האמונה היתה תקועה ומושרשת בליבן. התפללו מעומק הלב, במלים שלהן. היום בזמנינו, הן מתפללות כמעט אך ורק מתוך הסידור. כעת אתה רוצה, שתתפלל כפי הדין רק פעם אחת ביום? בזה אתה בסה"כ רק תוריד אותה בדרגתה.

לכן אני אומר, גם בנ"ד, טוב שהיום הן חושבות שצריך לשמוע קריאת המגילה פעמיים, להשאיר אותן בדעה הזאת. רק הרב, הפוסק, שיידע את זה, ושיקח זאת בין השיקולים. למשל, היתה לי פעם שאלה, מישהי באה ושאלה לגבי איזו מלה שהיא כנראה לא שמעה וכו', אז לקחתי זאת בחשבון, בצירוף הצד הזה. אבל, לא להתיר את הרצועה.

שאלה מהקהל: אבל אם היא תתפלל כל כך הרבה, ג' תפילות בכל יום, זה יהיה על חשבון בעלה?

תשובת מרן שליט"א: לכן דייקתי קודם ואמרתי שאותו אברך היה אחר חתונתו. אז עוד אין ילדים, והיא פנויה יותר. בודאי הכל לפי העניין. והרי לכן אשה פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא, כדי שלא יתעכבו צרכי בעלה,

כמ"ש הר"ד אבודרהם. תדחה את התפילה לזמן יותר מאוחר, ושלוסבית קודם לכן. פשיטא.

*

שמת'י לב עכשיו [אחרי השיעור], כי גם מדברי הרמב"ם כך נראה בפשטות בפ"א ממגילה הל"א והל"ג, שאין חילוק בדרגת החיוב בין הלילה ליום. שתיהן שוות. וכך יוצא מפורש מלשון המגיד משנה שם בהלכה ג' וז"ל, כתב רבינו, שכיון שבירך בלילה שהחיינו, אינו חוזר ומברך ביום. והרי זה כסוכה, שכיון שבירך זמן בלילה, אינו מברך ביום. אבל יש מן המפרשים שכתבו, שעיקר הקריאה היא ביום, ואע"פ שבירך זמן בלילה חוזר ומברך ביום ע"כ, מובן שתופס הרב המגיד בפשיטות שלדעת רבינו הרמב"ם אין עיקר הקריאה ביום. וגם שזוהי רק דעת יש מן המפרשים, ולא כולם.

אפשר כי גם אם ראשונים אחרים לא כתבו בהדיא הפוך, אבל מסתבר לו מסתימתם שכך דעתם. והגם שישנם שהסבירו כי אף אם נאמר שעיקר הקריאה היא ביום, מ"מ אין זה מחייב לברך שהחיינו שוב ביום, כיון שסוף סוף כבר קראנו את המגילה בלילה. עכ"פ כך הה"מ מסביר.

והמעניין בספר המפתח שברמב"ם הוצאת רש"פ במהדורא החדשה של ספר זמנים [התשע"ז, בדף תצ"ד], ימצא שבספרים רבים דנו בכך, אם הרמב"ם גם כן סובר שעיקר הקריאה היא ביום, או לא. וגם מוזכר [שם בדף תצ"ה עמוד א'] חידוש, בשם שו"ת הר צבי, והוא בדעת הרוקח שסובר לאידך גיסא, שעיקר קריאת המגילה היא בלילה.

בדקתי ומצאתי שהדבר מפורש שם בס' הרוקח [סוף סעיף שס"ג, דף רנ"ד], מקרא מגילה, עיקר בלילה, אעפ"י שחייב לאמרה ביום. לפ"ז כל השיטות והמנהגים יש להם מקום. אשרינו מה טוב חלקנו.

[שאלתי לזקנתי אם אבי ז"ל בטלפון, האם בתימן הנשים לא שמעו קריאת המגילה בליל פורים. ואמרה לי, לא שמעו. ומיד לאחר מכן חזרה והתקשרה אלי בטלפון, ואמרה לי, כיון

כמו כן צריך לדעת, האם יש בכך דיני הפקר, או לא.

עוד אפרש שיחתי בעניין, שלכאורה מבחינה טכנית, על פי הרמב"ם ישנם המון פירות שהגיעו לשליש גידולם בשנת השמיטה הנוכחית, כמו פירות ההדר, ולא רק לימונים כפי שהרב הזכיר בשיעור.

ילמדנו רבנו היאך לנהוג. האם ללכת רק על פי הרמב"ם בלי לחשוש לשיטת הר"ש, בין לקולא בין לחומרא, או שמא צריך תמיד להחמיר כשניהם?

הצעיר באלפי ישראל, אוראל זאבי (זארב).

זאת שאלה טובה, אשר הוא מעורר עליה, ובעז"ה עוד מעט נראה.

*

ישנו עוד מכתב בעניין דלעיל, והמכתב הזה בעצם לא הופנה אלי מעיקרא, אלא לעלון כתרי התורה, אולם העורכים – ידידינו הרב אביחי שרעבי שליט"א והרב נתנאל עומסי שליט"א – כתבו זאת שם בשמי, הדברים פורסמו שמה, ע"כ השואל הפנה את המכתב אליהם בזה"ל, לכבוד ידידנו הדגול עורך עלון כתרי תורה השה"ט רבי אביחי שרעבי שליט"א, רוב שלום מאדון השלום.

נגה עלי אור מכתרו הטוב, אשר הרו וילדו עשתונותיו, והנה הוא לכל עין תאוה, ולו תהלה נאוה, ומה מאד שבע אני ממנו עונג ושמחה של מצוה. יהיה ה' בעזרך, ויכוננו מחשבותיך, אזור נא כגבר חלצִיך, אל תרף.

בהורמנותיה אבוא נא אעירה על דברי ההלכה של הרה"ג נתנאל עומסי שליט"א בגליון של פ' תרומה, בענין הלימונים, שיש לברר בחנויות אם הם מהזן שהביא שלישי אחר ר"ה התשפ"ב. כי שאלתם את הבית-מדרש להתיישבות בהלכה, שלימונים אלה מצויים בשווקים.

והנה כשהרציתי הדברים בכולל אצלינו באשדוד, קם עלי ארי שבחבורה לאמר: מאחר ורוב פירות ההדר הביאו שלישי לפני ר"ה, מה ראיתם לחוש למיעוט? מה אתם מדברים? בסדר, ישנו רק מיעוט כזה.

שכבר עברו שנים רבות, שכחתי שהנשים היו הולכות בלילה לבתי כנסיות לשמוע קריאת המגילה. ואמרה לי זאת בבירור. והיינו בעירה צנעא. וידוע כי ביום קראו להן את המגילה באמצע אכילת הגעלה שלפני הסעודה, כנראה מפני שביום היו טרודות בהכנות צרכי הסעודה ומשלוחי המנות, ולא יכלו ללכת לבתי כנסיות. איתמר.]

המשך בעניין זמן חנטת הלימונים וקדושתם בקדושת שביעית, תשובה לשואל כי א"כ הלימונים יהיו פטורים מתרומ"מ, ותשובה לשואל מדוע לחשוש למיעוט המצוי.

בעניין שנת השמיטה, ישנם עוד הרבה נושאים שאני צריך עדיין לדבר עליהם, ולענות על מכתבים שקיבלתי בעבר. אולם לא הספקתי, אבל הכל מן השמים, כפי שמסתדר.

דיברנו בעניין הלימונים, מתי זמן החנטה שלהם. הדבר תלוי במחלוקת, האם חנטה פירושו נפילת הפרח, או שלישי גידולו.

השואל כתב לי – חזר לשאול שוב הפעם – בזה"ל, שמעתי את דברי הרב שליט"א, ושמחתי שהוא התייחס לשאלתי, אך בעניותי לא הבנתי את התשובה. מצד אחד, הרב הסכים שאנו צריכים ללכת על פי הרמב"ם, אך בסיום הוא אמר זאת בלשון 'המחמיר תבוא עליו ברכה'.

ואני הקטן שואל, הרי אם אנו הולכים בדרכו של הרמב"ם, יש בכך צד קולא וצד חומרא. צד קולא, שהפירות פטורים ממעשרות, וכן שבשנה הבאה, הפירות יצאו מכלל פירות שמיטה מוקדם יותר משיטתו של הר"ש – רבינו שמשון – וכפי שפסק החזו"א. הרי הדגשנו זאת, כי אם הולכים לפי עונת המעשרות, אזי הלימונים הללו שייכים לשמיטה, כי יש בהם קדושת שביעית. א"כ הוא טוען, טוב, אבל ישנה כאן עי"ז גם קולא, כי הם פטורים מתרומות וממעשרות. ובשנה הבאה, יהיה ההיפך, שאז הם יהיו שייכים לשמינית, לגבי קדושת שביעית – חומרא, ולגבי תרומ"ע – קולא.

ישנה כאן בנוסח השאלה קצת טעות, כי זה לא 'רוב פירות ההדר', אלא 'צ"ל רוב פירות הלימון', כמו שעוד מעט נראה, שפירות ההדר הביאו שליש לפני ר"ה. והשואל בעצמו כותב כך בהמשך. זאת סתם שגיאה בכתיבה.

ואי משום מיעוט המצוי, הרי לא ביארתם, או לא ביארו לכם אנשי בית המדרש הנז', מהו השיעור המצוי בלימונים אלה.

הרי ישנו מושג, 'מיעוט מצוי'. יש רוב, ויש מיעוט. יש מיעוט הניכר, ויש מיעוט המצוי. בספרי האחרונים, ישנו ויכוח גדול מה זה מיעוט המצוי. ודיברנו ע"ז בס"ד בשיעור מוצש"ק אמור התש"פ בשל"א.

שהרי לדעת הרב משכנות יעקב [ויד סי' י"ז] רק בעשרה אחוזים נקרא מצוי. וגדולה מזו הרואה יראה בשו"ת הריב"ש [סי' קצ"א בד"ה גם] שמיעוט מצוי ר"ל שהוא קרוב למחצה ורגיל להיות יעו"ש.

אז השאלה שלי, האם ביררתם אצל יושבי בית המדרש הנז', מה מידת ה"מצוי" באלה הלימונים לאור השיטות הנ"ל. וא"כ – הייתם צריכים לכתוב את זה בעלון, להציל את עבדכם משאגת אריה וקול שחל. או אולי כוונתכם בכלל לא לקביעת קדושת שביעית עפ"י מיעוט המצוי, אלא לבירורי בעלמא. כלומר כיון שלימונים אלה מצויים בשווקים – היכא דאפשר, יש לברר אצל משגיח הכשרות של אותה חנות. והיכא דלא אפשר איה"נ ניתן לסמוך לע"ע על הרוב.

ותשובתכם הרמתה מהרה תצמח
ע"ה גיורא כהן סי"ט, אשדוד.

*

אלו שתי השאלות, ועליהן ישנה תשובה אחת. דבר ראשון, הנדון הוא רק לגבי לימונים, ולא לגבי פירות הדר. כי לגבי שאר פירות ההדר, המומחים העוסקים בעניינים האלה אומרים כי כולם הביאו שליש לפני השמיטה. ממילא גם בשנה הבאה יוצא דלא נפק"מ בין הרמב"ם לבין רבינו שמשון, שיש בהם קדושת שביעית, כי ברור שזה יהיה עדיין שייך לשמיטה.

ומבחינת מה שישנה גם קולא, אין הכי נמי. הנקודה היתה, לעורר את הציבור על צד החומרא, אבל על צד הקולא, בלא"ה אנשים מעשרים בלי ברכה, כאשר ישנן ספיקות. למה לא? אפשר וכדאי להפריש. אם מישהו רוצה לחשוש לרבינו שמשון, כי בלא"ה מפרישים בלי ברכה.

בספר שביתת השדה [פרק י' סעיף ט', עמ' רמ"ד] כתב כך, פירות הדר ובכללם הלימון, אע"ג שלענין מעשרות אנו חוששים לדמותם מספק לאתרוג, מכל מקום לענין שביעית אין צריך להחמיר בזה, מאחר שגם באתרוג אין זה אלא מספק, על כן אני דנים את פירות ההדר כשאר פירות האילן, והולכים בהם אחר חנטה שהיא הבאת שליש. ורוב פירות ההדר הגיעו לשליש בישולם קודם ראש השנה של שביעית, מלבד זני הלימון הקיציים, וראה בהערה]. וכדלקמן. הוא כותב במפורש, שרוב פירות ההדר כך.

צריכים אנו להעיר כאן, כי המושג 'פירות ההדר', זהו מושג של חקלאים, יותר נכון של אנשי מדע, אבל זה לא מושג הלכתי. היום בזמנינו זה נכנס, משתמשים במושג הזה 'פירות ההדר' לגבי תפוזים ואשכוליות וכו', אבל זהו מושג שאינו עפ"י התורה. 'פרי עץ הדר' הכתוב בתורה, זהו האתרוג בלבד. הם החליטו לקרוא 'הדר', לכל הפירות שהם – מה שנקרא 'פירות ההדריים', כביכול. זהו מושג חדש של זמנינו. לכן ישנם כאלה אשר רצו להשוות עמהם את האתרוג, למה לאתרוג התימני אין לו מיץ, שהרי הוא ממשפחת ההדרים, וצריך להיות לו מיץ. אבל, זה לא מושג עפ"י התורה. מה שהם החליטו כך, עשו 'משפחות' לפירות, זה ממשפחת זה וזה ממשפחת זה, הדבר לפי המושגים שלהם, אין לכך שום אחיזה עפ"י התורה, להתייחס לזה ולבדוק לפי המשפחה. הם החליטו כך, לפי הכללים שלהם, לכן אין מכך נפק"מ. אין קושיא, מדוע באתרוג שלנו אין מיץ, כפי שבכל פירות ההדר יש מיץ, כי אתם אלה שהחלטתם מה להכליל, ומה לא להכליל. וכמו שהסברתי בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ן הלכות סוכה ולולב [נדף רט"ז

שערי יצחק – השיעור השבועי

הוא בקי ורגיל. זה מקצוע שלו. מכיון שאנחנו לא בקיאים בזה, לא מכירים בכלל את המלים הללו, ולא מבדילים בין הסוגים השונים, ממילא חושבני שצריכים להחמיר. כי מה שאנחנו לא יודעים, זאת לא סיבה להקל. זהו ספק חסרון ידיעה. לא מצוי לנו מישור מומחה, שיגיד לנו שזה מהזן הזה, וזה מהזן הזה. אולי זה מהזן שמגיע שליש בישולו אחרי ראש השנה?

בכל אופן, המובן הוא, כי אם ישנה שאלה, אזי היא רק לגבי לימונים. מי שמכיר את המינים הללו, מה שהוא קורא להם 'הקיצים', הוא יודע כי רק בהם ישנה בעיה. ומי שלא יודע, שיחמיר על כל הלימונים. וכפי שאמרנו, להחמיר היינו, לנהוג בהם קדושת שביעית. ולגבי מעשר, הם בעצם פטורים ממעשר, ואם הוא מעשר, כמובן שיעשר בלי ברכה, ושיהיה בתורת חומרא, בתורת חסידות.

ובלא"ה דנו אעיקרא אם לימונים חייבים במעשר, שמא הם נחשבים כתבלין. ואכמ"ל.

שאלה מהקהל: נפק"מ אף לגבי קנייתם בחנות בתשלום.

תשובת מרן שליט"א: גם זאת. שישלם בהקפה, כי אסור לעשות סחורה בפירות שביעית.

ולבקשת מרן שליט"א, אעלה כאן תמצית מן הדברים ששמעתי מפי הרה"ג שי עמר שליט"א בעניין הלימונים בשוק. הגאון ר' יוסף אפרתי שליט"א יושב עם אנשי מקצוע מומחים בתחום גידול הלימונים, ולדעתם אין אפשרות לעמוד על הדבר בפרדסים, לידע אלו לימונים הגיעו לשליש גידול לפני ר"ה ואלו אחר ר"ה. ולדבריו, אף האינפורמציה שנתפרסמה שכביכול רוב הלימונים אין בהם חשש חוץ משני זנים קיציים (והזכרנו זאת בגיליון הנ"ל), נסמך על אנשי המקצוע (אגרונומים), והם הלא נשארו מסופקים בעניין. מאידך, בבד"ץ העדה החרדית אמרו, שזה כמה שמיטות, מציינים אצלם בפרדסים את כל הלימונים שהגיעו לגודל של כזית בערב ר"ה, ושמים בהם 'פלומבה' שהם מיבול ששית ורק הם נמכרים בחנויות. נמצא א"כ, שכל הלימונים הנמכרים

ר"ה ולחזק, ומודפס גם בקונטרס האתרוג התימני.

שם [בהערה 9] הוא כותב כך, לעניין תרומות ומעשרות כתבתי, שהגם שלענ"ד העיקר כדעת הגרשז"א זצ"ל, שרק אתרוג שונה משאר פירות, וכמו שביארנו שם, אלא שציינתי שם שלהלכה ולמעשה כיון שגדולי הדור חששו והסתפקו בזה, לכן יש להחמיר ולעשר מספק בנכנס משניה לשלישית. כך הוא אומר. הוא חושש לדעת החזו"א וסיעתו.

בזמנו דיברנו [שיעור מוצש"ק חיי שרה ומוצש"ק תולדות ומוצש"ק ויצא, שנת התשפ"א], שישנה ראייה ברורה לדעת הגרשז"א, שרק אתרוג. לכן חושבני, כי זאת רק חסידות. כיון שמצד ההלכה, לא צריך לעשר. רק באתרוג, נאמרה ההלכה שהולכים לפי 'משיתעגל', דהיינו כאשר האתרוג קטן – אחרי שנופל הפרח – האתרוג נהיה עגול, א"כ הזמן שלו הוא יותר מוקדם. ונפק"מ האם זה שייך לשביעית, או לשמינית. לפי הרמב"ם, רק אתרוג. אז הם אומרים, לא, כל פירות ההדר אותו הדבר. אבל אמרנו בהיפך, שהרי ישנה הוכחה ברמב"ם, שרק אתרוג. הראיה היא, כי את הלימון, הרמב"ם כותב בהלכות דעות בשם 'מלוחים', אז היה לו את זה, מזכיר זאת בחיבורו. ונמצא כי כאשר הוא אומר בספר זרעים 'האתרוג בלבד', הוא מתכוין שהלימונים אינם כמו האתרוג. דיברנו על כך בהרחבה בזמנו.

ומכל מקום כל זה לענין מעשר, אך לענין שביעית, שהאתרוג עצמו שנוי במחלוקת וכנוי לעיל, א"כ הבו דלא לאוסיפי עליה וכו'.

ובסוף הוא כותב כך, ומש"כ שרוב פירות ההדר מגיעים לשליש בישולם קודם ראש השנה של שביעית, וכ"ז מלבד זני הלימון הקיציים כגון 'יוריקה', 'אינטרדונטו', שמגיעים לשליש בישולם לאחר ראש השנה. אולם בשאר הזנים, נוהג דין שביעית רק ביבולים שיהיו בשנה השמינית. הוא מציין, שישנם כמה סוגים של לימון, כותב את שמותם, ורק אצלם – 'שליש בישולם' הוא אחרי.

בפיקוחם של בד"ץ העה"ח, הם מיבול ששית בודאי, וכל השאר הם בספק קדושת שביעית ודינם כפי שהבאנו בגיליון צ"א הנ"ל. נתנאל עומיסין.

המשך בירור העניין שלא ללמוד מרב שאינו הגון, והאם ישנו הבדל בין פיו לבין ספריו, התייחסות לשאלה לגבי מי שהתקלקל האם הדבר מראה מה היה מקודם, וכן לשאלה בבירור דעת רבינו חננאל שהשמיט בפירושו על הגמרא את מה שהיה אח"כ במתיבתא דרקינא כאשר הקב"ה כן הזכיר מימרא משם רבי מאיר, דיוקים ודקדוקים חשובים בדברי הרמב"ם בפרק ד' מהלכות תלמוד תורה בעניין זה. קיבלתי מכתב נוסף מידידנו הרב חיים לוי הי"ו, מכתב ארוך מלא וגדוש, אי אפשר לקרוא בפני הציבור את הכל ולהתייחס לכל פרט ופרט, בעז"ה זה יהיה מודפס בחוברת שערי יצחק [הערת העורך: עקב אריכות מכתבו, הוחלט לבסוף שלא יודפס כאן, אלא בקובץ דברי חפץ הקרוב, ניסן התשפ"ב בשל"ג], אז מי שירצה ליהנות יעיין שם, כי הוא מקיף את כל הנושא של אם הרב דומה למלאך ה' צבאות וכו', הוא מביא הרבה שיטות ודעות, בתוספת הערות מחכימות שהוא כותב.

נדבר רק על כמה נקודות מסוימות, שאני יכול להתייחס אליהן כעת, מה שיש להוסיף ולחדש בכך.

הוא כותב כך, מה שאמר מרן שגם לסוברים שכל האיסור של לימוד מרב שאינו הגון, זהו דוקא כשלומד "מפיו", אבל מספריו שרי, הרי גם הם מודים ששמיעתו דרך שיעור מוקלט וכ"ש הסרטה, בכלל הגדרת חז"ל "פיו".

אולם למעשה, הדבר הפוך. אני בעצמי לא כ"כ סומך על החילוק הזה, של 'מפיו' ולא מפיו ספריו, רק הבאתי שישנן דעות כאלה. אפשר לפעמים לצרף אותם. אבל הנדון הוא, לפי דבריהם, לפי אלה המדייקים כי דוקא אם מבקשים תורה מפיהו, משא"כ מספריו אין קפידא, השאלה היא האם הקלטה או הסרטה הם כמו ספרים או כמו פיהו. על כך צריך לדבר. הרב חיים לוי הביא במכתבו כל מיני ראיות, מכמה ספרים, לברר מהי הנקודה של 'פיו' מה

זה אומר 'פיו'? ומכך תהיה ממילא נפק"מ, ללמוד לגבי הקלטה או הסרטה, למה הם דומים? מהי הנקודה העיקרית, בחסרון של השמיעה מפיו? הוא מביא שדי חמד, וספר דברי ירמיהו, ומהר"ל וכו'.

באות ד', הוא מביא חידוש בשם ספר מעדני שלמה [שנת התשס"ג עמ' קנ"ד, ושנת התשע"ו עמ' רס"ג], להגרש"ז אוירבך זצ"ל, בזה"ל, הרי"ד פריד כתב בשם הגרש"ז אויערבך לגבי לימוד מספר של ת"ח שרוח חכמים לא נוחה ממנו.

שאלתי, אמרו חז"ל, אם דומה הרב למלאך השם וכו'. וענה מרן, שהלכה זאת עוסקת בתנאי קבלת תלמיד מרב, כפי מה שאנו רואים מתחילת הפסוק, "שפתי כהן ישמרו דעת".

הוא מדייק כאן, דיוק נוסף. אנחנו דיברנו, כפי שבדר"כ בספרים מדייקים את הסיפא, ותורה יבקשו 'מפיהו', אבל הוא אומר כי ישנו דיוק גם ברישא, מן הכתוב 'שפתי כהן', מן השפתיים. יפה מאד.

שאלה מהקהל: לכאורה אגב שיטפיה דייק הגרש"ז"א כן, שהרי הדיוק אינו יכול להיות אלא מסוף הפסוק, ותורה יבקשו מפיהו, כי רק שם המדובר הוא על הלימוד ממנו. מה שאין כן תחילת הפסוק, שאינו מדבר אלא בשבחו. תשובת מרן שליט"א: עיין מלבי"ם שם ותמצא שגם בתחילת הפסוק המדובר לגבי הלימוד ממנו.

כלומר, כאשר אתה ניגש ללמוד לא רק מה שהרב אומר, אלא גם משפתי הכהן, דהיינו כיצד הרב אמר זאת, ללמוד כל תנועה שלו, הנהגתיו ואופן דיברו, ביחד עם תורתו, ובזה יש תנאי מוקדם של "כי מלאך השם צבאות הוא". אך כשהנך לומד מספר, אפשר לעיין בספר עם ביקורת, האם מה שנמצא שם טוב ומועיל, ולכן זה מותר. בתנאי כמובן, שאין בספר כפירה, ושהמחבר מוכר כמי שאינו נגוע בכך. עכ"ל.

דבריו מזכירים את הבחנתו של הבינה לעתים [ח"ב דרוש ב' לשבועות] בין "אל יבקשו תורה מפיהו" לבין "רימון מצא", דוקא לבקש אסור. עיי"ש. זה דבר אחד.

הוא מביא עוד כמה ספרים הדנים בנושא הזה. וכפי שאמרתי לכם קשה להיכנס לכל הפרטים, הלכך נעמוד רק על הנקודות העיקריות.

ובהמשך הוא כותב כך, ומה שביאר מרן שליט"א את מה שבסופו של דבר אמר הקב"ה שמועה אף מפי ר"מ, [זקשה לומר שר"ח לא גרס זאת בגמרא], ואף דאיהו תנא ושייר, עיין בר"ח שהביאו בהמשך. וז"ל: קלני מראשי קלני מזרועי "כבר פירשנוה בסנהדרין". עכ"ל. יש להסביר שעשה זאת רק לכבודו דרבה בר שילא. כן ביארו המעשה רקח, והאשר למלך בדעת הרמב"ם.

ולגבי שאלה מהקהל: הרי תורה לא בשמים היא. על כך כתב האשר למלך, שיש אומרים שניתן לפסוק ע"פ השמים כאשר אין זה סותר הכרעה שהוכרעה בארץ. ע"כ. אם כי אין זה מובן לי כ"כ, מדוע אין הנהגת ר"מ חשובה הכרעה בארץ, ולהוי כרבה בר נחמני דאמר "טהור". שמא הראיה מעצם הדבר שמעשה זה הובא בגמרא.

זאת הערה מאד חשובה. אמרנו כי רבינו חננאל הביא את הרישא, שבמתיבתא דרקיעא לא אמרו שמועה משם רבי מאיר, ולא הביא את מה שהיה אח"כ. אבל הוא טוען, שזה כן מובא ברבינו חננאל, אחר כך, ר"ח מזכיר זאת בהמשך. א"כ ישנה הוכחה שהוא כן גרס זאת.

על טענה זו, נענה בס"ד כבר עכשיו.

אכן נכון שר"ח גרס את המלים הללו, אבל לא בתורת תשובה לשאלה הזאת. הוא מביא רק את המלים הללו, ואחרי שנגמר הנושא דידן. דהיינו, נראה שזה נכנס לא במקומו, כי הוא מביא זאת אחרי העניין של מגדל הפורח, בסוגיא שכבר עברו מהנושא הזה. נראה שאצל ר"ח היה כתוב זאת, אבל בלי להביא את החלק הראשון, מה שכתוב שרבה בר שילא שאל את אליהו, הרי רימון מצא וכו', השתא קאמר וכו'. כלומר, יכול להיות ששורה אחת לכל הפחות, ר"ח לא גרס. הדבר לא נאמר בתורת שינוי, ממה שבשמים לא אמרו את השמועות שלו. מה שעכשיו הוא אומר, אין

דבר נוסף, הוא מביא מהספר מגדולי ישראל, המדייק את לשון רבינו הרמב"ם, שכתב 'אין מתלמדין ממנו'. למה הרמב"ם לא כתב, אין 'למדים' ממנו. וכך היא אמנם לשון מרן בשלחן ערוך [סימן רמ"ו]. למה הרמב"ם כותב, לגבי רב ההולך בדרך לא טובה, שאין 'מתלמדין' ממנו. לכאורה, הרמב"ם לקח לשון כבד, לא 'מתלמדין'. תגיד, 'אין למדין', כפי שכתוב אמנם בשלחן ערוך. הוא מעתיק כביכול את הרמב"ם, גם הטור, הם מעתיקים כך, אין למדין. אבל ברמב"ם כתוב, אין מתלמדין. בכל הנוסחאות. למה הרמב"ם כתב את הלשון הזאת.

והוא כותב על כך, היות שלא זכיתי להבין דבריו, לא העתקתיו. בכל אופן, יש מה לדבר לגבי הדיוק הזה.

בהמשך הוא מדבר, לגבי השאלה האם מי שמתקלקל, זה מראה על מה שהיה מקודם. דהיינו, אם אדם לא היה ידוע עליו שהוא לא בסדר, רק אח"כ נודע שהוא לא בסדר, מה עם מה שהיה לפני כן? הוא מביא משו"ת רבינו חיים הכהן, ועוד, שדנו לגבי סופר סת"ם, שהיה כותב ספרי תורה תפילין ומזוזות, ופתאום נודע שהוא לא בסדר. מה יהיה עם כל מה שהוא כתב בעבר? הכל יהיה פסול?

הוא מביא כך, בשו"ת רבינו חיים כהן נח"א י"ד סי' נ"ה, סופר סת"ם שנזרקה בו מינות, ונסתפקו בו ר"מ ולומדי קהלתנו יצ"ו, דכאן א"א לומר השתא הוא דאיתרע, מפני שבמינות הטבע מתקלקל מעט מעט, ע"כ דבריו.

האדם לא מתקלקל פתאום, זה הולך בהרבה שלבים, א"כ כנראה גם מרישא הוא היה כבר לא בסדר.

והוא דן בכך שם, והנה מלבד דזה היא סברת כ"ת עצמו, ולא נמצא בשום פוסק, ואין בדורינו מי שיוכל לחדש דין מסברת עצמו, ובפרט לפסול ס"ת הק' ותפילין ומזוזות, ומי יוכל לכוין דעת שוטים אם מתקלקלים מעט מעט, או פתאום האיד בא עליהם.

מכך ראייה שהוא גורס שם פְּחָזְרָה. וכנראה המלים הללו, נכנסו אצלו בהמשך, בלי קשר למה שאליו מדבר עם רבה בר שילא. מפני כן נשארה המסקנא אצל רבינו חננאל, שלא טוב לשמוע ממנו, ושרבי מאיר לא טוב עשה.

דיוקים ודקדוקים חשובים בדברי הרמב"ם בפרק ד' מהלכות תלמוד תורה, בעניין דלעיל.

לאמיתו של דבר, בלשון הרמב"ם ישנם דיוקים גדולים וחשובים.

הרמב"ם כותב כך, אין מלמדין דברי תורה, אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו, או לתם. אבל אם היה הולך בדרך לא טובה, מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו, ואח"כ מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו. אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זרק אבן למרקוליס, שנאמר כצור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד, אין כבוד אלא תורה, שנאמר כבוד חכמים ינחלו.

וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה, אף על פי שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו אין מתלמדין ממנו עד שובו למוטב, שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא. אמרו חכמים, אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו, אם לאו אל יבקשו תורה מפיהו.

צריכים לדייק בדבריו, הרבה דברים. כידוע, לשון הרמב"ם, היא לשון הזהב והאדרת.

ראשית, למה הרמב"ם כותב, ז'כן הרב? הוא מדבר תחילה על תלמיד, ואח"כ כותב ז'כן הרב? מהי ההשוואה, שעושה כאן הרמב"ם? מי שיעיין, יראה כי מרן בשלחן ערוך [ביו"ד סימן רמ"ז], לא כותב את המלה ז'וכן. הוא מעתיק את לשון הרמב"ם, בלי המלה ז'וכן. זהו דבר אחד.

דבר שני, מה פירוש המלה 'אין מתלמדין'? מהי הלשון הזאת? היה צ"ל, אין למדים? כפי שאמרנו מקודם.

שאלה נוספת, מה הפירוש 'עד שיחזור למוטב'? הרמב"ם כותב, כי עד שהוא לא יחזור למוטב, אין מתלמדין ממנו. רצה לומר, כי מתי שהוא יחזור למוטב, כן מתלמדין. לכאורה, מאי סלקא דעתך? אם הוא חזר בתשובה, פשיטא. וכי הוא ישאר לא בסדר לעולם? למה הרמב"ם היה צריך לכתוב לנו זאת, שלא מתלמדין 'עד שיחזור למוטב'? אם עכשיו הוא בסדר, אדם ישר, שומר תורה ומצוות, חזר בו, מאי ס"ד שיהיה אסור? מה הרמב"ם רצה ללמד אותנו בכך.

נלך לפי הסדר של הרב חיים לוי, לגבי הנקודות שדיברנו.

לגבי דברי הגרש"ז אורבך זצ"ל במעדני שלמה, ראיתי בגוף הספר שכותבים שם בשמו, תחת הכותרת 'מפי כתבם ולא מפיהם'. כידוע, ישנו דין בקבלת עדות, שצריך לשמוע את העדות מפי העד. 'מפיהם, ולא מפי כתבם'. עדות, לא מקבלים בכתב. תבוא בעצמך לפני בית הדין, שישמעו את העדות מפיך. אם האדם יכתוב את עדותו בכתב, היא לא מתקבלת.

למה? אם נבין מהי הסיבה, נדע מהי הנפק"מ, לגבי השאלה בזמנינו, אם ישמעו את העדות בטלפון, או בהקלטה או בהסרטה – כפי שאנו מדברים בנ"ד – אז צריך לדעת מהו הטעם, כי ז'יל בתר טעמא'.

המפרשים אומרים, כי הסיבה שבעדות הדין הוא 'מפיהם ולא מפי כתבם', מפני שכאשר העד נמצא לפניך, אתה יכול לחקור אותו, לשאול אותו שאלות, ולפי התשובות אתה תבין, התמונה יותר תתבהר. וגם לעמוד על עדותו, לראות האם הוא דובר אמת, או משקר. לראות כיצד הוא עונה. נמצא כי לגבי טלפון, לכאורה זה אותו הדבר, כי גם בטלפון הדיין יכול לשאול ולחקור אותו. אבל לגבי הקלטה, הרי אינו יכול כעת לדבר איתו, וכן הסרטה. הוא מדבר, אבל אין את מי לשאול. [הערת העורך: ישנה כיום הסרטה בוידאו בשידור חי, שניתן לשאול אותו ולראות את עדותו, ובימי הקורונה רבים עשו כך בעולם].

שערי יצחק – השיעור השבועי

בין השאר גם ספרים בשם 'תוספתא כפשוטה', של משהו ידוע בשם שאול ליברמן, הוא היה רב התנועה הקונסרבטיבית בארצות הברית. יש לו ספר בשם תוספתא כפשוטה, הערות וצינונים על התוספתא, הוצאת צוקרמנדל.

והנה יום אחד, פתאום ראינו שהספרים – כמדומני שהיו שני כרכים – עברו שם לידם, זייעברו אנשים קנאים, והדביקו את הספר, סגרו את הספר עם מדבקות שמודפס עליהם 'אסור ללמוד בספרי מינים ואפיקורוסים'. הם לא יכלו לבער את הספר, כי זה לא שלהם, אז הם עשו כך.

האחראים של אוצר הספרים לא ידעו מה לעשות, ובאו לשאול את הגרש"ז אורבך, מה נעשה? אמר להם, אם אתם לא רוצים את זה, אתם יכולים לתת לי אותם...

זהו מעשה רב, כך לפי שיטתו, הוא אוזח שהדבר מותר.

הגרש"ז א עצמו אינו ליטאי, הוא ירושלמי, ואדרבה מוצא משפחתו הוא מן חסידי הבעש"ט.

דרך אגב, שאול ליברמן הזה, אמנם הוא לא מקובל, בבתי מדרשות לא מזכירים אותו, אני מדבר על בתי מדרשות שלנו, שלומי אמוני ישראל. אצל אחרים כן. אבל שמעתי, שכאשר הוא נפטר, כנראה בניו היו בנים טובים, ביקשו שיכבדו את אביהם, והרב מבריסק הסכים, שהלויה שלו תצא משיבת בריסק. מצאו תירוץ, אמרו שהוא קיבל את המשרה, בגלל שלא היתה לו פרנסה אחרת, לא היתה לו ברירה, אז הוא נתמנה שם לרב. אבל עכ"פ רואים, שהוא מושפע מדעות זרות. גם סגנון הכתיבה שלו, בודאי לא 'במחנה שלנו'. בכל אופן, ישנה תועלת מסויימת, למי שצריך. הדבר בבחינת לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב וכו'. מי הולך להתחבר לקונסרבטיבים.

*

כעת לגבי השאלה, מהי לשון הרמב"ם, 'אין מתלמדין'.

הערה מהקהל: אולי זהו כפי שמרן שליט"א אמר מקודם, כי ישנו הבדל בין לומד לבין

או שאפשר להבין, שכאשר האדם מדבר, לפעמים יש לו 'פליטות פה', בלי כוונה נפלט לו משהו, ואז דיין חכם קולט זאת. אבל כאשר הוא כותב, לפעמים האדם כותב ואח"כ מוחק, רואה שזה לא מתאים, הוא מדייק וכו', וממילא אי אפשר לתפוס אותו. כאשר הדברים כתובים, האדם נזהר לסדר את דבריו, שלא יהיה איזה משהו שיתפסו את השקר. ומן הטעמים הללו, ישנה נפק"מ.

לעניינינו, הם כותבים (במעדני שלמה) שם, 'מפי כתבם ולא מפיהם'. שהעניין הפוך בנ"ד.

המחבר כותב כך, קיבלתי ספר של חידושים, שנכתב על ידי אדם שנודע אמנם לגאון בלימוד, אולם לא התפרסם ביראת שמים שלו. כמובן, זה בלשון המעטה. היראת שמים שלו, זה לא הדבר שהוא מצטיין בו. אם לא יותר גרוע.

ושאלתי את מרן – דהיינו את הגרש"ז א – (שגם קיבל ספר זה), האם מותר לי ללמוד בו. וענה לי מרן, שמותר.

ושאלתי, הלוא אמרו חז"ל, אם דומה הרב למלאך השם, רק או ניתן ללמוד תורה מפיו? וענה מרן, שהלכה זו עוסקת בתנאי קבלת תלמיד מרב, כפי שרואים אם מתחילת הפסוק "שפתי כהן ישמרו דעת", כלומר, כאשר אתה ניגש ללמוד לא רק מה שהרב אומר, אלא גם משפתי הכהן, דהיינו כיצד הרב אמר זאת. ללמוד כל תנועה שלו, הנהגותיו ואופן דיבורו, ביחד עם תורתו. ובזה יש תנאי מוקדם של "כי מלאך השם צבאות הוא". אך כשהנך לומד מספר, אפשר לעיין בספר עם בקורת, האם מה שנמצא שם טוב ומועיל, ולכן זה מותר, בתנאי כמובן שאין בספר כפירה, ושהמחבר מוכר כמי שאינו נגוע בכך.

כך כתוב שם בשמו, והוא הולך כפי שיטת המקילים. ישנה שיטה כזאת. בדרך כלל אלו הליטאים, כפי שהבאנו בעבר בשם השדי חמד. אבל ברצוני להגיד, כי אכן אני יודע שכך היתה שיטתו של הגרש"ז אורבך.

זכורני כי בימי חרפי, בשיבת קול תורה שבעיק"ת ירושלם ת"ו, היה ב'אוצר הספרים'

מתלמד, לומד זה מהספר ומתלמד זה מפיו, כאשר הוא רואה את כל הלך הרוח וכו'.

תשובת מרן שליט"א: אתה אומר משהו טוב. אבל גם מהספר, אפשר להתלמד. לדוגמא, בספר כתוב משהו, או שהוא מצייר לי משהו, ואני עושה עפ"י מה שהוא כתב.

המשך השאלה מהקהל: אבל בספר, זה יותר מצומצם. ובשיעור – לצורך העניין – הוא רואה גם כיצד הרב אומר את הדברים.

תגובת מרן שליט"א: יפה. טוב.

בכל אופן, בספר מגדולי ישראל – הוא שדייק את הדיוק דלעיל – כתב [בדף תע"ב] בזה"ל, למה הרמב"ם כתב ביטוי כזה "אין מתלמדים ממנו עד שובו למוטב", יכול הרמב"ם לכתוב פשוט "אין לומדים ממנו", מה זה אין מתלמדים? מה כוונת הרמב"ם במלה הזאת. הוא מאריך שם על זה, וכותב בסוף כך, זה מה שמדגיש כאן הרמב"ם, רב שהוא הולך בדרך לא טובה, אל תלמד ממנו פנים אל פנים. אבל אם הוא כתב משהו, והדבר הזה נראה בעיניך דבר אמיתי, אתה יכול לסמוך עליו. לכן כתב "מתלמדים", כלומר פנים אל פנים.

זה כפי שהשואל אמר מקודם. כנראה גם הוא כך הבין, ש'מתלמד' זה חייב להיות דוקא כאשר אתה נמצא מולו. אבל לפי ענ"ד, גם מתוך ספר אפשר להתלמד. לא רק ללמוד. לכן אגיד לכם, מה שנראה לי.

לגבי המלה 'מתלמד', ישנה מלה כזאת, לדוגמא בל' ערבי אומרים על זה 'מתעלם'. כמו כן אומרים, מתמחה. מי שרוצה להתמחות באיזה מקצוע. כיום אומרים, הוא עושה סטאז'. הכוונה מתלמד, דהיינו הוא עושה התמחות אצל מישהו, אשר מלמד אותו מקצוע מסויים. הוא צריך לעבור שלב של התמחות, בכדי לראות, והוא מדריך ומכוון אותו, באופן מעשי ומוחשי, עד שהוא נהיה בקי.

בדרך כלל, אתם אכן צודקים, זה שהעיר מקודם, שזה רק פנים אל פנים. כך המציאות בדר"כ. אבל יש למשל אדם שאינו יודע לעשות קשר של תפילין, או של ציצית, ועושים

זאת כיום בציורים, או תמונות, גם בכך הוא יכול להתלמד מתוך הספר. או שהספר מפרט לו בכתב, איך לעשות זאת בשלבים. הדבר יכול להיות, גם מתוך ספר. וגם בלי ציורים. תלוי לפי העניין.

אבל מה שברצוני להדגיש, זאת נקודה אחרת. הרמב"ם רצה לכתוב כאן, את ההבדל שכתוב בגמרא, בין גדול לבין קטן. הרי כידוע, רבים מן המפרשים שואלים, למה הרמב"ם לא הביא את חילוק הגמרא, הא בגדול הא בקטן.

הרי הגמרא מחלקת, שרבי מאיר למשל, כיון שהוא אדם גדול, יכל ללמוד מאלישע בן אבויה, משא"כ אנשים אחרים.

אסדכן, מתלמד היינו, אדם קטן, מתמחה. הרמב"ם רמז כאן בלשונו, שהוא מדבר רק לגבי אדם שהוא בשלב הזה. לא שהוא לומד, שהוא כבר חכם, אלא שהוא מתלמד. זהו 'קטן'. והרמב"ם לא רצה לכתוב את העניין הזה בצורה מפורשת, בכדי שלא ילמדו את ההיתר לאדם גדול. כפי שכבר הבאנו בעבר [שיעור מוצש"ק תצוה התשפ"ב] מהרב חיד"א, שכתב כי א"כ כל אדם יגיד שהוא גדול. לכן הרמב"ם נזהר, הוא רק רמז על כך, כתב 'אין מתלמדין', והכוונה היא לאנשים קטנים, שהם בשלב של התלמודות. להם הדבר אסור.

שאלה מהקהל: מתלמד זה כמו מתפעל. דהיינו, לא רק שומע את הלא, אלא רואה את הלא. ואם כן אולי אפשר לומר שזהו החילוק בין גדול לקטן. הגדול יאמר, שמעתי אותו, ואני אסנן את דבריו. משא"כ קטן.

תשובת מרן שליט"א: בסדר. אולי אפשר.

שם בספר מגדולי ישראל [שם] כתוב עוד בזה"ל, הרמב"ם מתרץ בזה קושיא נפלאה. אנחנו רואים במסכת אבות [פרק ד' משנה כ'] שהביאו דברי אלישע בן אבויה, כידוע הוא יצא לתרבות רעה ונקרא "אלישע אחר", למה הזכירו דבריו במשנה?

מדוע במסכת אבות כתוב, אלישע בן אבויה אומר הלומד ילד למה הוא דומה וכו' הלומד זקן וכו'. זהו אלישע בן אבויה. המכונה אחר.

נקוב שמו אצל חסידי עולם, ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ע"כ.

לגבי החילוק שאמרנו, בין לומד לבין מתלמד, הדבר מובן מעצמו. אבל ראיתי כי גם כתוב כך בספרים, לא בענייננו, אלא לגבי נושאים אחרים. למשל, ישנו ספר על הגדול ממינסק, כתוב שם [בדף 12] שכאשר הוא היה ילד, שאל אותו רב העיר שאלות, הוא רצה לבחון את הילד, כי הוא ישב בבית המדרש וכו'. אמר לו הרב, מה דיברו בבית המדרש? אז הילד ענה, שהלומדים התווכחו לגבי דברי מהרש"א במסכת מכות ודף ט"ו, בגלעד שכיחי רוצחים וכו'. זה אמר כך, וזה אמר כך. שאל אותו הרב, ומה אתה אומר? ענה לו, לא, יום שלם לעמוד על מהרש"א? לא טוב. צריך יותר ללמוד סוגיות ועניינים, מה זה להתווכח על איזו מלה של אחד מן האחרונים, מה הוא כתב. צריכים ללמוד ממש, ישנן סוגיות שלימות, דברים יותר חשובים.

עונה לו הרב בזה"ל, צדקת ולא צדקת כאחד. דע בני, כי יש לומדים, ויש מתלמדים. לימוד, הוא ענין הצריך לגופו ועצמו. התלמודות, הוא ענין שלגופו כשהוא לעצמו אין כל צורך בו, או שהצורך בו מעט מאד. אבל על ידו, מתרגלים ומתחנכים בדבר כזה. וזה יביא תועלת בדבר אחר כדומה לו, שהוא נחוץ וצריך מאד.

יש ללמוד, ויש להתלמד. כאשר אתה לומד מהרש"א, ומדייק למה הוא כתב כך, לשבת על זה כמה שעות אפילו, בכך אתה מתמחה בלימוד. אמנם אתה לא ממש לומד, כי אתה עוסק בדקדוקים וכדומה, אבל בסה"כ על ידי זה, אתה תבין ו'תתלמד' לדברים אחרים. תהיה לך תועלת מכך.

ישנם כאלה הטוענים, יש להם תרעומת, הם אומרים כי בישיבות הקד' לא 'לומדים', אלא לומדים איך ללמוד... לא יושבים על סוגיות, מסכת שלימה, עניין שלם, להקיף את הנושאים. ישנם כאלה, שיש להם תרעומת על כך. למשל בספר דרך הלימוד ועמ' ק"ל, כתב בזה"ל, רוחות זרות נושבות בעולם הישיבות ואצל ציבור בני התורה, שלימוד גמרא אין לו

למה הביאו אותו? על כך הוא רוצה להגיד, שהתירוץ הוא, כי זה בכתב, לא לומדים ממנו פנים אל פנים. כך לפי המהלך שלו.

אבל הדבר אינו מכריח כלל את תירוצו והסברו, כי לגבי השאלה הזאת ישנן תשובות אחרות, מה הסיבה שהביאו את אלישע בן אבויה במשנה.

ראשית, ישנם כאלה האומרים שזה בכלל לא אלישע בן אבויה הזה, הם גורסים 'אלישע בן אבִיָה', לא בן אבויה.

והיעב"ץ אומר [במסכת מועד קטן] במפורש, שהיו שנים. מובא שם בגמ' [דף כ"ז], שרבי צדוק שאל את אלישע בן אבויה, שאלה בדין שמועה רחוקה. כותב שם היעב"ץ, אפשר שהיו שני אלישע בן אבויה. ואין זה חידוש. ישנם הרבה תנאים ואמוראים, ששמו ושם אביו הוא אותו הדבר. יעו"ש.

יתירה מכך, המלאכת שלמה [במסכת אבות פרק ד' משנה כ"ה] כותב דבר מעניין, כי הסיבה שהביאו את אלישע בן אבויה שם במשנה, היא מפני שהיתה לו זכות מיוחדת, בכך שהוא מנע את רבי מאיר מחילול שבת. כך הוא מביא, בשם מהר"ם גלאנטי, שהעלה זאת בשם הגאונים.

המלאכת שלמה כותב זאת שם, לגבי המשנה 'אלישע בן אבויה אומר, הלומד ילד למה הוא דומה וכו', וזה לשונו, מצאתי כתוב בפ"י ספר קהלת, שחבר החכם השלם הר"ר משה גלנטי נ"ע על פסוק טוב אחרית דבר וז"ל, בא וראה כמה איכא בין ת"ח שפָּרַח, לעם הארץ. שכששמע אלישע אחר מטלפי הסוס שר' מאיר הגיע עד תחום שבת, לא רצה שיחטא על ידו.

הוא מבחינתו חשב שכבר אין לו תקנה, לאחר ששמע 'שובו בנים שובבים' – חוץ מאלישע אחר. אבל שר"מ יעשה עבירה בגללו, זאת הוא לא רצה. לגבי עצמו, הוא חשב שהוא כבר אבוד, אין לו מה לעשות, אבל הוא לא רצה שר"מ יחטא, ואמר לו עד כאן תחום שבת. וכמובא בגמ' חגיגה.

וראיתי כתוב בספרי הגאונים, שבשכר זה, זכה שיזכר שמו בפרקי אבות אלישע בן אבויה,

שייכות עם לימוד ההלכה, ולכן אין חותרים בכל סוגיא להגיע למסקנת ההלכה כפי שעשו רא"ש ורי"ף וב"י ושו"ע, ותחת זה מתעמקים בפרטים צדדיים, ומתארכים בזה עד שאין גומרים בזמן א' יותר מאיזה דפים בודדים, וטענתם היא שבישיבות אין לומדים רק מתלמידים היאך ללמוד והיאך לחשוב. לטענתו, בישיבה, לא לומדים. בישיבה, מלמדים איך ללמוד, איך להבין סוגיא, להבין את הקושיא ואת התירוץ. הוא מתרעם על כך שם, בספרו דרך הלימוד. אבל כמובן, שאינני נכנס כעת אל הנושא הזה.

*

לגבי הדיוק בדברי הרמב"ם, ז"ל, הרב, דיברנו לגבי ההשוואה הזאת, למה הרמב"ם כותב ז"ל. הרמב"ם כותב לגבי תלמיד, ואח"כ לגבי הרב. כפי שאמרנו לעיל, בשלחן ערוך לא כתוב את המלה ז"ל.

כי בעצם, יש השוואה, ואין השוואה. ישנה תשובה של מהרי"ץ [בשו"ת פעולת צדיק ח"ב סי' קע"ז], שכאשר כתוב ז"ל, אין הכרח שהדבר יהיה דומה לראשון. משווים זאת לגבי פרט מסויים, אבל אין חובה שהדבר השני יהיה דומה בדיוק לראשון. למשל, יכול להיות שזה מדאורייתא וזה מדרבנן. כך מהרי"ץ כותב שם, לגבי איזו שאלה בהלכות שבת.

אותו הדבר בנ"ד, כפי שלגבי תלמיד שאינו הגון, אל תכניס אותו לבית המדרש, אז גם אם הרב אינו הגון, אל תלמד ממנו. זהו דמיון חיצוני. אבל יכול להיות, שלגבי הטעם, מצד זה, הדבר שונה לגמרי. כי הסיבה שלא מלמדים תלמיד שאינו הגון, היא מפני שאם אתה רואה שהתלמיד אינו בסדר, אז בודאי שהוא לומד תורה לא לשמה, בטח הוא לומד כגון על מנת לקנטר. או מפני שיצא ח"ו חילול ה', איך אדם שידע תורה מתנהג בצורה לא מתאימה. אבל לגבי הרב, הסיבה היא אחרת. אם הרב אינו הגון, הסיבה היא שמא התלמיד ילמד ממעשיו, כפי שרש"י אומר. או כפי שכתבו התוספות, שימשך אחריו. ישנם טעמים אחרים לכך.

בגמרא במסכת מכות [דף י' ע"א], כתובה סיבה אחרת בכלל, למה לא להכניס תלמיד שאינו הגון לבית המדרש. כתוב שם, כי הסיבה היא, מפני שאולי ח"ו הוא יצטרך לגלות לעיר מקלט, ואז הרב יצטרך ג"כ לגלות איתו. זהו דבר חידוש, אבל כך הגמרא אומרת, תנא, תלמיד שגלה, מְגָלִין רבו עמו, שנאמר זח"י, עבד ליה מידי דתהוי ליה חַיִּיתָא. אמר ר' זעירא, מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון.

לפי זה, ההלכה הזאת היא רק בזמן שיש ערי מקלט, לא בזמנינו. אבל הרי מהרמב"ם נראה, שאין חילוק.

במלים אחרות, אפשר להשוות בין הדברים, ואפשר לא להשוות. אפשר לכתוב ז"ל, כפי שהרמב"ם כותב, כי מבחינה חיצונית זה דומה, ואפשר לא לכתוב ז"ל, כפי שבשלחן ערוך, כי בסה"כ לא חייב שיהיה קשר הדוק בין הדברים, למרות שהדבר דומה זה לא ממש ז"ל.

אבל בספר יד פשוטה [על הרמב"ם שם], כותב דבר אחר. וז"ל, דייק רבנו לכתוב "ז"ל" הרב וכו' וכל העם צריכין לו אין מתלמדין ממנו וכו', ונראה שכוונתו היא, כמו שלענין תלמיד שאינו הגון יש הבדל בין להכניסו לבית המדרש לבין ללמדו ביחידות כדי להעלותו על הדרך הישרה, כך גם גבי הרב אין מתלמדין ממנו בבית המדרש אע"פ שכל העם צריכין לו, אבל יחיד הראוי לכך יתכן שיוכל ליהנות מחכמתו של רב כזה. סידר רבינו דין הרב שאינו הגון, בפרק זה הדין בסדרי בית המדרש דווקא, ולא הזכירו לעיל בפרק ראשון [הלכה ז'] ששם מדובר על החובה למצוא רב להתלמד אצלו, ואפילו בשכר.

לדבריו, תלמיד שאינו הגון, רק לבית המדרש לא מכניסים אותו. אבל ביחידות, אתה יכול ללמד אותו. דע לך שאותו הדבר, לגבי הרב. בבית המדרש, אל תשים אותו, אבל ביחידות כן, כמו רבי מאיר.

האמת היא, שיש משהו בדיוק שלו, כי בסוף כתוב 'מכניסין אותו לבית המדרש', כנראה גם הוא הבין כך, כפי שכותב גם בספר דברי

הבעיא תהיה של זה שמבקש ממך שכר, אבל אתה תלמד, כי כתוב 'אמת קנה'. ואם תאמר, כיון שלמדתי בשכר, אז גם אני אלמד בשכר? על כך הרמב"ם אומר, לא, שנאמר 'ואל תמכור'. אתה למדת בשכר, כי לא היתה לך ברירה.

הוא שואל, מה הפירוש שאם לא מצאת מי שילמד אותך בחנם, תלמד בשכר, שנאמר אמת קנה? אם כך, הרב הזה אינו הגון. כיון שהרב מבקש שכר על הלימוד, למרות שאסור לקבל על כך שכר, אסור ללמוד אצלו?

על כך הוא כותב, לכאורה שם היה המקום להזכיר דין זה. שם קבע, "לא מצא מי שילמדו בחנם ילמוד בשכר", והרי המלמד הזה אינו לגמרי נוהג באופן הרצוי ביותר. לפיכך לכאורה היה צריך להוסיף שם, שאף שלגבי המלמד בשכר הותר ללמוד אצלו, מכל מקום מי שאינו הגון בשאר דברים, אין מתלמדים אצלו בשום אופן.

אלא שזה אינו, שהרי שם מדובר בכל אדם שלומד אצל הרב, בין בבית המדרש בין ביחידות, והאיסור ללמוד אצל הרב שאינו הגון אינו אלא בבית המדרש בלבד, אבל ביחידות יש ואינו אסור.

דהיינו, שם לא מדברים על בית המדרש. כך כותב בספר יד פשוטה. אבל לענ"ד הדברים לגמרי אינם 'פשוטים'.

לתרץ את שאלתו, תשמעו דבר חידוש. הרמב"ם אזיל לשיטתו. הרי הרמב"ם סובר, שאסור לעשות מהתורה פרנסה, כפי שכתוב במסכת אבות [פרק ד' משנה ה'] רבי צדוק אומר, לא תעשם עטרה להתגדל בהם, ולא קורדום לחפור בהם. הרמב"ם מאריך על כך אח"כ, בפרק שלישי מהל' ס"ת, שהאדם לא יטיל את עצמו על הציבור, ושיעסוק במלאכה. כידוע, זאת שיטת הרמב"ם, ואף אחד אינו מסכים איתו. הרמב"ם בעצמו כותב, שהוא יודע שאף אחד לא יסכים איתו, בכל הדורות. וגם אחרי הרמב"ם, כגון הכסף משנה, והרשב"ץ וכו', כולם דחו את דבריו, הביאו ראיות מן הש"ס שמותר ללומדי תורה להתפרנס מן הציבור.

ירמיהו, כי לבית המדרש לא מכניסים אותו, אבל ביחידות אפשר ללמדו.

אינני יודע, האם הדיוק הזה הוא מוכרח, כי לענ"ד נראה ש'לבית המדרש' זה לאו דוקא. עיקר הנקודה היא, שבהתחלה תחזיר אותו למוטב, תנהיג אותו בדרך ישרה וכו'.

בספר דברי ירמיהו שכבר קדם לו לכתוב זאת, נזהר לומר בלשון אולי וז"ל, והנה במס' ברכות ר"ג אמר שלא יכניס מי שאין תוכו כברו לבית המדרש, וכמ"ש ז"ל לפרש, בלי בדיקה. ואולי רק לביהמ"ד הקפיד, שלא ילמדו אחרים ממנו, אם אין תוכו כברו. אבל בפ"ע יהיה בהם מותר ללמד. ורבינו דייק "מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו" עכ"ל.

האמת שלפקצ"ד לא משמע כן מהרמב"ם, בפרט מתחילת דבריו. אבל מאידך א"כ תוספת שתי המלים בסיפא 'לבית המדרש', למאי אתו. הרי זה מיותר. הדבר צ"ע, והמקב"ה יאיר עינינו.

בכל אופן, הוא טוען טענה. למה הרמב"ם כותב זאת כאן, בפרק רביעי. לכאורה, הרמב"ם היה צריך לכתוב את ההלכה הזאת, בפרק ראשון [הלכה ז']. הרי ישנה הלכה ברמב"ם שם, כי על תורה שבע"פ אסור לקבל שכר, רק על תורה שבכתב. וז"ל, היה מנהג המדינה ליקח מלמד התינוקות שכר, נותן לו שכרו. וחייב ללמדו בשכר, עד שיקרא תורה שבכתב כולה. מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר, מותר ללמד בשכר. אבל תורה שבעל פה, אסור ללמד בשכר, שנאמר [דברים ד', ה'] 'ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כַּאֲשֶׁר צִוֵּי יְיָ וגו', מה אני בחנם למדתי אף אתם למדתם בחנם ממני, וכן כשתלמדו לדורות למדו בחנם כמו שלמדתם ממני. לא מצא מי שילמדו בחנם, ילמדו בשכר, שנאמר [משלי כ"ג, כ"ג] 'אמת קנה'. יכול ילמד לאחרים בשכר, תלמוד לומר [שם] 'ואל תמכור'. הא למדת, שאסור לו ללמד בשכר, אף על פי שלימדו רבו בשכר.

תורה שבע"פ, אסור ללמוד בשכר. אבל אם לא מצאתי, וכי לא אלמד? תלמד בשכר.

לגבי השאלה, דלכאורה הרב הזה אינו הגון? יש לנו לענות, אכן נכון, הגם שהרב אינו הגון, אבל זה רק לדעת הרמב"ם ולשיטתו. הרמב"ם לא יכל להגיד, שהרב הזה אינו הגון, כי סוף סוף יש בזה חילוקי דעות. הרי כתוב בכל שאר הפוסקים, ש'שכר בטלה' מותר. דהיינו, גם כאשר מלמדים תורה שבע"פ, אם מתבטלים בגלל זאת ממלאכה, מותר לקבל על כך שכר, רק שהרמב"ם אינו אוזן מכך. לפי שיטת הרמב"ם, הדבר אינו בסדר, אבל רבים אומרים שזה כן בסדר.

לכן, אי אפשר לבוא ולהגיד, שהרמב"ם התכוין לכך. כי מה שמדברים על 'רב שאינו הגון', פירושו שיש לו מדות מושחתות, או דעות אפיקורסיות, מזלזל בקיום מצוות. זהו 'אינו הגון'.

אבל בנ"ד, ראשית זהו רק פרט מסויים, בדבר אחד הוא לא בסדר, שהוא מקבל על הלימוד שכר. בכל שאר הדברים הוא בסדר גמור, רק לגבי לימוד תורה, הוא רוצה שישלמו לו. אבל כשהרמב"ם מדבר על רב שאינו הגון, היינו רב ש'הוא לא הולך בדרך טובה'. 'דרך' פירושו, שיש לו שיטה, דרך, לא איזה פרט הלכתי מסויים.

וקל וחומר, כאשר הדבר שנוי במחלוקת, רק הרמב"ם סובר שהדבר אסור, כולם סוברים שהדבר מותר. לכן א"א להגיד, שהרב הזה אינו הגון.

על כן, הראיה שלו אינה נכונה. דהיינו לפי זה נפל היסוד למה שכתוב בס' יד פשוטה.

כך כותב בספר קול בן לוי [הלכות תלמוד תורה, דף כ"ט], וזהו חידוש יפה מאד. וז"ל, ואמר עוד [הרמב"ם] לא מצא כו' ילמדו בשכר. קאי ודאי אתורה שבעל פה, ולגבי ידיה. והיא הסוגיא דבכורות [דף כ"ט ע"א], ועיקר שריותא משום שכר בטלה, והוא האמור בירושלמי הנזכר וכמ"ש שאר הראשונים ז"ל.

והכי משתמען מילי דמר, לא מצא וכו', כלומר שאותו חכם אינו רוצה ליבטל ממלאכתו וללמד לזה חנם, ילמוד בשכר, וחיובא הוא.

ולא פירש - הרמב"ם - עיקר הטעם משום שכר בטלה, לפי שאיננו ניאות בעיניו - בשביל הרמב"ם, זה לא תירוץ טוב - אלא היכא דא"א, וכמה צווחות צווח הרב ז"ל בפירושו לאבות פ"ד מ"ה על היתרות הללו. הרמב"ם לא מסכים לכך. הוא היה צריך לציין, לא רק את הרמב"ם בפיהמ"ש על מסכת אבות, אלא גם את דבריו כאן בחיבורו, כפי שכתב בעצמו בהמשך בפרק ג'.

ולכן סתם - הרמב"ם - הדבר, ולא בא ללמד אלא שהאיש חייב ללמוד בשכר, וכמובן. ואמנם לא דיברה תורה בזה שילמוד בשכר, לפי שמן התורה אסור ולא אתא קרא [אלא] לאיסורא, והיתרא דאגר בטלה לאו פסקא היא, ולא רווחא. ההיתר הזה של 'שכר בטלה', הוא לא מרווח.

וכיון שלא הזכרה מדה זו בתורה, אין שם חיוב מן התורה ללמוד בשכר. ומיהו אפשר דסברא הוא, כשימצא דרך היתר שחייב, ומ"מ לא שמעינן לה אלא מדברי קבלה 'אמת קנה'.

נשאר לנו הדיוק האחרון, 'עד שיחזור למוטב'. זהו נושא בפני עצמו, ואני רואה שכבר נגמר הזמן, אז נסיים כאן, ובעז"ה נאמר על כך כמה תירוצים. אני רק מזכיר את זה, כי עדיין לא ענינו על השאלה הזאת.

אם מישוה רוצה לברר משהו, אפשר לעשות זאת כעת.

שאלה מהקהל: מה השאלה מדוע הביאו במס' אבות את דברי אלישע בן אבויה, הרי זה לא היה אז בכתב?

תשובת מרן שליט"א: הכוונה אצלינו, במשניות שלנו.

המשך השאלה מהקהל: אבל התנאים הביאו אותם.

תשובת מרן שליט"א: השאלה היא, למה לא מחקו זאת מן המשנה. מה שבזמנו שנו זאת התנאים, המחזור ויטרי אומר, ועוד כמה מפרשים, שבבית המדרש למדו זאת, עוד לפני שנודע שהוא לא בסדר.

המשך השאלה מהקהל: אבל איך רבינו הקדוש כתב זאת במשנה?

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר,
נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם
הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות,
שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת
העומס הרב המונח על כתפיו,
נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת,
להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים
שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה
המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו
לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה
אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה
ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור
מפי מרן הגאון שליט"א,
וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה
ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם לטובה, אכי"ר.

הדבר כבר איננו ישירות ממנו. זה לא הוא. לא
מפיו של אלישע בן אבויה. הרי רבינו הקדוש
היה בדור שאחרי רבי מאיר. השאלה כנראה
היא יתירה מכך, כי היו צריכים למחוק זאת מן
הספרים. על כך עונים, כמה מפרשים כותבים
כך, שזה היה 'שגור בפי התלמידים'. דהיינו,
כיון שהיה כך, עד לפני שידעו שהוא התקלקל,
אזי הדבר היה מקובל עליהם.

אכן ישנם הרבה ראשונים הסוברים, שרבינו
הקדוש כתב ממש את המשניות. ישנם כאלה
הסוברים, שרבינו הקדוש רק שנה את הכל בעל
פה. כך שיטת התוספות וחכמי צרפת,
שהמשניות נכתבו בסוף זמן האמוראים. וכמו
שהבאתי בס"ד במאמר משנת מהרי"ן,
בהערות לפרק הראשון, יעו"ש. א"כ לפי
דבריהם ישנה שאלה, כי יוצא שאמרו זאת
בע"פ. אבל הגאונים והרמב"ם סוברים, שרבינו
הקדוש כתב זאת. ממילא, כיון שזה בכתב, אז
הוא כבר לא חשש, כי לומדים זאת מתוך מה
שכתוב. ובכל אופן, זה לא 'מפיהו', לא ישירות
מהפה שלו. אם משהו אומר בשמו, זהו כמו
בכתב.

שאלה מהקהל: אם אדם אינו יכול לקרוא את
כל המגילה, הוא רוצה להתחיל ושמישהו אחר
יקרא את החצי השני, האם ישנה בכך בעייה?

תשובת מרן שליט"א: ישנה על כך תשובה
מיוחדת בשו"ת עולת יצחק חלק ג' סימן קפ"ה.
כתבתי שם בס"ד שבשעת הדוחק אפשר
להתיר זאת, אבל לכתחילה זה לא רצוי, כיון
שישנם בכך חילוקי דעות.

המקום ב"ה יסייענו תמיד על מעשי רצוננו,
ויפרוש עלינו סוכת שלומו, אכי"ר.

כת"י אשכנזי יִשָּׁן של מגילת אסתר, שפורסם בגליון שבת קודש, פרשת תצוה
התשפ"ב [עיין לעיל בעמ' 4], שגם בה כתוב 'ארדי' חסר.